

1. ILUKIRJANDUS (proosa)

Harjutus 1.1.

I LUGEMINE

Loe läbi katkendid Andrus Kivirähki romaanist „Mees, kes teadis ussisõnu“ (2007) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti) Ülesannete lahendamisel arvesta sellega, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna.

1. Analüüsi ja võrdle Leemeti isa ja onu Vootele väärtushinnanguid. Kinnita oma väiteid tekstinäidetega. (15 punkti)
2. Selgita teksti põhjal mõistet „ussisõnad“. Nimeta vähemalt 4 põhjust, miks hakkas ussisõnade kasutamise oskus vähenema. (15 punkti)
3. Selgita, missugust inimest tahtis isa Leemetist kasvatada. Millele ta poja kasvatamisel toetus? (10 punkti)

II KIRJUTAMINE

Kasvatusteadlane Peeter Põld on 1933. aastal väitnud, et eestlaste häda on traditsioonide puudus, st kommete, harjunud viiside puudumine, mis annaksid stabiilsuse. Traditsioonides peitub vaim, mis paistab silma vanades haritud maades. Traditsioone järgides saab inimene ohutult üles kasvada, nad kaitsevad teda nii kaua, kuni tuleb taipamine. Välises vormis – traditsioonis, tavas, kombes – on sisemine sõnum, mida me kohe ei peagi oskama lugeda. Kirjuta arutlev kirjand (vähemalt 400 sõna), milles analüüsid uuenduste ja traditsioonide vahekorda Eesti ühiskonnas. Pealkirjasta tekst ise. (60 punkti)

Mees, kes teadis ussisõnu (Katkendid)

2.

Tegelikult sündisin ma külas, mitte metsas. Minu isa oli see, kes otsustas külla kolida. Kõik ju kolisid, või peaaegu kõik, ja minu vanemad olid ühed viimaste hulgas. Küllap ema pärast, sest temale ei meeldinud külaelu, teda ei huvitanud viljakasvatus ning ta ei söönud iialgi leiba.

„See on solk,“ ütles ta mulle alati. „Tead, Leemet, mina ei usu, et see üldse kellelegi maitseb. Lihtsalt üks eputamine on see leivasöömine. Tahetakse kole peened välja näha ja võõramaalaste moodi elada. Hea küpse põdrakints on hoopis teine asi. Tule aga tule nüüd sööma, kallis laps! Kelle jaoks ma need kintsud siis küpsetasin?“

Isa oli ilmselt teist meelt. Tema tahtis olla uue aja inimene ja uue aja inimene pidi elama külas /.../ Ta pidi kasvatama rukist, töötama terve suve nagu mingi räpane sipelgas, selleks et saaks sügisel tähtsa näoga leiba kugistada ja olla sedasi võõramaalaste sarnane. Uue aja inimesel pidi olema kodus sirp, millega ta sügisel küürakil maas vilja lõikas; tal pidi olema käsikivi, millega ta ähkides ja puhkides terasid jahvatas. Onu Vootele jutustas mulle, kuidas mu isa – veel alles metsas elades – ärritusest ja kadedusest peaaegu lõhki pidi minema, kui ta mõtles sellele, millist huvitavat elu nautivad külainimesed ja missuguseid põnevaid riistu neil on.

„Me peame kiiresti külla kolima!“ oli ta karjunud. „Elu libiseb meist muidu mööda! Tänapäeval elavad kõik normaalsed inimesed lageda taeva all, mitte võsas! Ka mina tahan künda ja külvata, nagu seda tehakse kõikjal arenenud maailmas! Mille poolest mina kehvem olen? Ma ei taha elada nagu kerjus! Vaadake ometi raudmehi ja munkasid – kohe näha, et nad on meist oma arengus sada aastat ees! Me peame kõigest jõust pingutama, et neile järele jõuda!“

Ja ta viiski ema külasse elama; nad ehtasid endale väikse tare ja mu isa õppis kündma ja külvama ning sai endale sirbi ja käsikivi. Ta hakkas käima kirikus ja õppima saksa keelt, et mõista raudmeeste kõnet ja nende käest veelgi vahvamaid ja moodsamaid vigureid üle lüüa. Ta sõi leiba ja kiitis suud matsutades selle headust ning kui ta õppis veel selgeks odrakõrvi keetmise, polnud tema vaimustusel ja uhkusel enam üldse otsa ega äärt.

„See mekkis nagu okse,“ tunnistas mulle ema, aga isa sõi odrakõrvi kolm korda päevas, krimsutas küll väheke nägu, kuid väitis, et see on iseäranis hõrk roog, mida peab lihtsalt oskama süüa. „Mitte nagu meie lihakäntsakad, mida iga loll mõistab õgida, vaid peenema maitsmismeelega inimesele kohane euroopalik toit!“ rääkis ta. „Mitte liiga rammus, mitte liiga rasvane, vaid selline õhuline ja kerge. Aga toitev! Kuningate roog!“

Kui sündisin mina, nõudis isa, et mind söödetaks ainult odrakõrdiga, sest tema laps „peab saama parimat“. Ka muretses ta mulle kohe väikese sirbi, et ma kohe, kui jalad kannavad, saaksin koos temaga põllule küürutama minna. „Sirp on muidugi kallis asi ja võiks arvata, et titele pole mõtet seda pihku anda, aga mina pole sellise suhtumisega nõus. Meie laps peab juba maast-madalast harjuma moodsate tööriistadega,“ kõneles ta uhkelt. „Tulevikus ilma sirbita ei saa, las siis õpib kohe rukkilõikamise suurt kunsti!“

4.

Endistel aegadel oleval olnud täiesti loomulik, et laps juba maast madalast ussisõnad selgeks saab. Eks oli tollalgi osavamaid ussisõnade meistreid ning ka neid, kes selle keele kõiki varjatud peensusi ei mõistnud – aga oma igapäevase eluga tulid toime nemadki. Kõik inimesed oskasid ussisõnu, mida päris ammustel päevadel olid meie esivanematele õpetanud muistsed ussikuningad.

Minu sündimise ajaks oli kõik muutunud. Vanemad inimesed veel mingil määral ussisõnu kasutasid, aga tõelisi tarku oli nende seas väga vähe; noorem sugupõlv aga ei viitsinud raske keelega enam üldse vaeva näha. Ussisõnad pole lihtsad, inimkõrv suudab vaevu tabada kõiki neid juuspeeni erinevusi, mis lahutavad ühte sisinat teisest, andes lausutule sootuks teise mõtte. Samuti on inimese keel esialgu võimatult kohmakas ja paindumatu ning kõik susinad kõlavad algaja suus üsna sarnaselt. Ussisõnade õppimist tuleb alustada just nimelt keelele mõeldud harjutustest – selle lihaseid tuleb treenida päevast päeva, et keel muutuks sama vilkaks ning osavaks kui maal. See on esiotsa kaunikesti tüütu ja seetõttu pole imestada, et paljud metsaelanikud pidasid säärast pingutust paljudeks ning eelistasid kolida külla, kus oli palju huvitavam ning ei vajatud ussikeelt.

Tegelikult polnud enam õigeid õpetajaidki. Ussisõnadest võõrdumine oli alanud juba mitu põlvkonda tagasi ja ka meie vanemad suutsid kõigist ussisõnadest kasutada vaid mõningaid levinumaid ja lihtsamaid, näiteks see sõna, mis kutsus sinu juurde põdra või hirve, et sa saaksid tal kõri läbi lõigata, või siis sõna raevunud hundi rahustamiseks, samuti tavaline loba ilmast ja muust säärasest, mida sobis ajada möödaroomavate rästikutega. Vägevamaid sõnu polnud juba ammu tarvis läinud, sest kõige võimsamate sõnade sisistamiseks – et neist ka mingi tulu sünniks – läks ühekorraga tarvis mitu tuhat meest, keda metsas juba ammu leida polnud. Nii olidki paljud ussisõnad unustuse hõlma vajunud ja viimasel ajal ei vaevunud enam neid kõige lihtsamaidki selgeks õppima, sest nagu öeldud, kergesti nad meelde ei jäänud – ning milleks ikka vaeva näha, kui võib adra taga käia ja muskleid punnitada.

Niisiis olin mina päris erakordses olukorras, sest onu Vootele mõistis kõiki ussisõnu – kahtlemata ainsa inimesena metsas. Ainult tema käest oli mul veel võimalik õppida selle keele kõiki peensusi. Ja onu Vootele oli halastamatu õpetaja. /---/ „Need lihtsalt tuleb ära õppida!“ teatas ta lühidalt ning sundis mind ikka ja jälle kordama kõige keerukamaid sisinaid, nii et mu keel valutas õhtuti, nagu oleks keegi seda päev otsa väänanud. Kui siis tuli veel ema oma põdrakintsudega, raputasin ma ehmunult pead – üksnes kujutlus, et mu vaene keel peab kõigile päevastele vintsutustele lisaks ka mäluma ja neelama, täitis mu suu jubeda valuga. Ema oli meelega ja palus onu Vootelet, et ta mind vähem kurnaks ning õpetaks esialgu üksnes kõige kergemaid sisinaid, kuid onu Vootele polnud nõus.

„Ei, Linda,“ ütles ta mu emale. „Ma õpetan Leemetile ussisõnad nii selgeks, et ta ise ka enam aru ei saa, kas on inimene või uss. Praegu tunnen üksnes mina seda keelt nii, nagu meie rahvas seda aegade hämarusest saadik on tundnud ja tundma peab, ning kui mina ükskord suren, siis on Leemet see, kes ussisõnadel päriselt ununeda ei lase. Ehk õnnestub temalgi endale järeltulija välja koolitada, näiteks oma pojast, ja nii ei sure see keel ehk lõplikult välja.“ (999 sõna)

Harjutus 1.2.

I. LUGEMINE

Loe läbi Jaan Kruusvalli novell „Pärandus“ (kogumik „Katkendeid elust“, 1983) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti) Ülesannete lahendamisel arvesta sellega, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna.

- 1. Analüüsi teksti ja pealkirja vahelisi seoseid. Miks võib selle teksti puhul väita, et päranduse mõiste on mitmetähenduslik? (10 punkti)**
- 2. Iseloomusta teksti põhjal isa suhtumist pojasse. Põhjenda oma väiteid vähemalt 4 tekstinäitega. (10 punkti)**
- 3. Kuidas mõistad tekstis leiduvat mõttekäiku „Ma olin oma südamega ikka üksi olnud, minu südant polnud miski mõjutanud, võib-olla polnud ma veel kohtunud inimestega, kes minu südant oleksid võinud vormida“? (10 punkti)**
- 4. Sõnasta selle novelli peamõte ehk idee. Põhjenda oma seisukohta. (10 punkti)**

II. KIRJUTAMINE

Eesti sotsiaalteaduste VII aastakonverentsil ütles TPÜ Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituudi teadur Virve-Ines Laidmäe, et Eesti ühiskonnas toimunud sotsiaalmajanduslikud muutused, kihistumine, vanemaealiste osakaalu kasv elanikkonnas, sündimuse vähenemine, perekonnastruktuuri muutused – kõik see tõstab esile põlvkondadevahelised suhted, vastastikuse toe ja solidaarsuse küsimused.

Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand, milles käsitled põlvkondadevahelisi suhteid ja vanemate rolli lapse elus. Pealkirjasta tekst ise. (60 punkti)

Pärandus

Isa oli meile külla tulnud. Ta tõi kaasa ühe angerja, mille oli püüdnud ahinguga maalahest. Isa ütles, et see on viimane angerjas maalahest, ta oli selle risti-rästi läbi käinud, vesi oli madal ja kaladel pole kuhugi põgeneda. Naine hakkas mul mustikamoosi keetma ja kala praadima.

Isa läks tuppa ja keeras televiisori lahti. Ma ei läinud teda segama. Ta käis harva meil ja ei tundnud minu käekäigu vastu suurt huvi. Alati, kui ta tuli, istus ta pimendatud tuppa ja vaatas televiisorit. Ta vaatas kõik saated järjest läbi, olid need siis uudised, dokumentaalfilmid, jalgpallireportaažid või kontserdid. Ta vaatas televiisorit, ootas, kuni teda sööma kutsutakse, sõi alati isukalt ja läks vastu õhtut jälle ära. Vahel jalutas ainult aias ringi, käed taskus, ilma et oleks midagi puudutanud. Tema pea oli juba täiesti hall. Kui ta asumiselt tuli, siis polnud veel nii hall. Aga ta oli täie tervise juures, tal olid laiad õlad ja muskliised käed, ta töötas siinamaani ehitusel, ta oli töökas mees ja tema tööd hinnati. Tööd oli alati palju, alla mere äärde oli hakatud suvemaju ehitama, isa oligi nende kallal ametis. Kolhoosis polnud ta kunagi töötanud. Siis, kui ma sõjaväest tulín, elas ta üksi ja ei pidanud loomigi. Tal olid ainult mesipuud ja toa taga ojas pardid. Ta käis jahil, kui see lubatud oli, ja ostis naabritelt piima. Ta ootas mind sõjaväest, ja kui ma tulín, siis oli ta jälle lõbusas meeleolus ja me ajasime endises karjaköögis viina ja käisime sõpru kostitamas. Üks tema sõber oli kõvera kaelaga mees, kes varem oli pidanud metsavahikohta, nüüd oli aga pensionil, ja isa läkski viimaks tema juurde elama. See oli siis, kui ma naise võtsin. Isa oli neil päevil eriti lõbus, näis, nagu oleks ta mingist orjusest vabaks saanud. Me tahtsime naisega küll, et ta koju jääks, kuid ta ei jäänud. Ta ütles mulle: poeg, see kõik on nüüd sinu, ehkki ei tea, kui kauaks. Ta andis meile raha, et saaksime üht-teist muretseda, me ostsime pesumasina, televiisori ja riidekraami.

See kõvera kaelaga mees elas männimetsas. Läbi männimetsa lookles tee mere äärde. Alati, kui ma ämma pool käisin, põikasin ka isa poole sisse. Kõvera kaelaga mees oli vanapoiss. Ta sobis isaga hästi, nad olid koos koolis käinud ja koerust teinud. Neil olid suured avarad toad. Seinad olid tapeedita ja maja oli vaigulõhna täis nagu metski. Ma tundsin aukartust, kui sellesse

majja astusin, see oli nagu mingi teine maailm, millest ma ei pidanud osa saama. Ja polnudki mul siin midagi teha. Mulle anti mõista, et mul on oma elu ja küllalt aastaid, et ise kõige üle otsustada. Siiski olid mõlemad vanad rõõmsad, kui ma tulin, nad ei lasknud mind iial lõunat söömata ära ja andsid alati midagi ühes, kui ma koju minema hakkasin. Kõvera kaelaga mees käis ka ehitusel, kuigi mulle oli mõistatuseks, kuidas ta kõrgel tellingutel liigub: ta ei näinud peaaegu sugugi ette, ta nägi ainult seda, mis oli ta kõrval või selja taga.

Aga nii nad elasid. Neil oli suur hundikoer, see oli kartulipõllul ketis, ja hagijas, kellega käidi linnujahil. Kõvera kaelaga mees oli osav pussilaskja, mets ja jaht olid ainukesed alad, kus ta pea jagas, muidu ei peetud temast lugu. Aga isa tundis teda ilmselt paremini kui mina.

Pliidi all praksusid puuhalud. Naine ütles, et ma tuld valvaksin, ja läks ise õue lehmakelli kuulama. Paotasin tagumise toa ust, isa istus endiselt televiisori ees, nägin teda profiilis, tal oli esiletükkiv lõug ja kõrge otsmik, ta vaatas tähelepanelikult ekraanile. Ma tahtsin küsida, millest ta mõtleb, aga ei julgenud. Kui olin laps, ei võtnud isa mu kasvatamisest üldse osa, vaikis alati, kui ma pahandust tegin, kuid selle peale vaatamata kartsin ma teda. Tema vaikimises oli midagi enamat kui karistus. Ta andis nagu mõista, et ma pean ise oma süüst aru saama, et ma pean end ise kasvatama, ja ta jättis mulle alati küllaldaselt aega, et ma võiksin oma kuritegudest järeldusi teha. Aga et ma ei osanud mingeid järeldusi teha, seda ta ei mõistnud. Ma ei osanud praegugi neid teha. Oleksin heameelega ta endale appi kutsunud, kuid ma ei osanud ka seda. Ma ei teadnud, kuidas puudutada inimese hinges neid tähtsaid keeli, et sind kuulma hakataks ja lõpuni kuulataks ja siis nõu antaks või kaastunnet avaldataks. Teadsin, isa hinges olid sellised keeled olemas, kuid need olid minust puutumata, olid nii sügaval, et sinna ei pääsenud niisama lihtsalt ligi, selleks pidin ma kui inimene midagi enamat olema. Ma olin oma südamega ikka üksik olnud, minu südant polnud miski mõjutanud, võib-olla polnud ma veel kohtunud inimestega, kes minu südant oleksid võinud vormida. Võib-olla isa ootas, et mu südant miski liigutab ja siis tulen tema juurde, kui südamel on juba kindel vorm ja mõtetes selgus. Ma tundusin endale väga tühisena, mulle näis, et olen argpüks, et minust ollakse kavalamad ja minu eest varjatakse elu tõelist olemust. Kuigi viimasel ajal mõtlesin niimoodi vähem: mul oli perekond, mul oli positsioon, mis sest, et nigel, ikkagi positsioon, ja mind ei saanud enam kergesti alavääristada. Aga ma olin aru saanud, et mitte kõik inimesed pole sarnased, osa inimesi on eriskummalised; osa inimesi on eriskummalised just oma vaikimise tõttu ja selle tõttu, et neil on arusaamad, mis lubavad neil vahelesegamatult vaikida.

Sulgesin taas ukse ja siis ütles naine, et kutsuksin isa sööma. Isa lülitas sõnakuulelikult televiisori välja ja tuli kööki, kus laud oli juba kaetud.

Me sõime ja rääkisime tähtsusetutest asjadest. Igaüks kummardus oma taldriku kohale ja nohises omaette.

Pärast läks isa ära. Saatsin teda väravani. Ta pani mulle käe hetkeks õlale ja küsis, kuidas ma elan. Ta ütles, et nagu näha, saan ma naisega ikka endiselt hästi läbi, ja küsis, kas meil peret ei hakka varsti ka tulema. Ja ma ütlesin, et hakkab. See oli kogu me jutt. Isa läks ega vaadanud enam tagasi. (942 sõna)

Harjutus 1.3.

I. LUGEMINE

Loe läbi katkend Siegfried von Vegesacki romaanist „Balti tragöödia” (Tallinn: Eesti Päevaleht, Akadeemia, 2009) ja lahenda teksti põhjal ülesanded. (40 punkti) Ülesannete lahendamisel arvesta sellega, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna.

- 1. Iseloomusta baltisakslasest peategelase Aureli sünnimaalt lahkumise meeleolu ning suhtumist oma emasse ja kodumaale jäävatesse teenijatesse. (10 punkti)**
- 2. Too näiteid selle kohta, kuidas toetab looduskirjeldus peategelase meeleolusid. (10 punkti)**
- 3. Analüüsi peategelase Saksamaasse suhtumist ja tema kõhkluste põhjuseid. (10 punkti)**
- 4. Missugust rolli täidab tekstis kolmel korral korduv fraas „Nüüd, õnnetuses just eriti!”? (10 punkti)**

II. KIRJUTAMINE

Edgar Kant on 1942. aastal kirjutanud: „Üksikute kodumaa-armastuste tekkeprotsess peaks seega suubuma euroopalisse armastusse, mis ei reeda rahvust ega loobu kodumaa-armastusest, vaid need kõlbeliselt tõstab uuele tasemele. Kui seda vaistlikult ei tunta, siis tuleb eeskätt mõistusega tunnetada, et rahvuslus ja kodumaatunne ei kaota sellest, kui vajalikku, ütleme hädavajalikku üldeuroopalist tunnustatakse.“

Kirjuta vähemalt 400 sõnast koosnev arutlev kirjand, kus käsitled kodumaatunde eri aspekte nii minevikus kui ka tänapäeval. Pealkirjasta tekst ise. (60 punkti)

Balti tragöödia

Kui Karlomeke lambiga tuli, kasvas tema küüru vari jälle üles laeni. Seal nad istusid, kolm igivana küürus naist, tema lapsepõlve kolm head vaimu. Ja siis tuli päev, kui Aurel ka ema ja Karlomekesega hüvasti jättis. Ta teadis, et see oli hüvastijätt igaveseks. Viimast korda hoidis ema teda oma käte vahel; aga ta ei pidanud Aurelit kinni, tema käte surve oli vaevu tajutav – nii kergeks, nii kehatuks olid need käed muutunud. Ukselävelt veel pilk tagasi: ema istus akna juures oma tugitoolis, natuke ettepoole kummargil, pea kätel. Aga ta ei vaadanud enam üles, ta oli juba kaugel eemal.

Karlomeke toppis talle pakikese kaenla alla: „Värsked kõõmnekuklid – Saksamaal neid pole!” Aurel pidi väga sügavale kummarduma, et selle kortsulise näoni ulatuda. Trepimademel vaatas ta veel kord ringi: seal seisis Karlomeke otsekui kokku kuivanult, nagu päkapikk, ja vaatas talle järele. Siis kuulis Aurel teda korterisse minemas, adus viimast korda neid kiireid väikesi samme. Uks langes kinni.

„Küll sa läbi lööd,” oli Karlomeke talle öelnud. Aga jälle tulid kahtlused. Mis ta pidi seal peale hakkama? Muusika? See oli ammu möödas. Mõnikord oli tal tunne, nagu tuleks see kõik tagasi, aga siis soovis ta endale üksnes tükikest maad, mitte rohkem, kui ta oma kahe käega harida suudaks. Ei, emigrandiks ei tahtnud ta saada ega võõrastes mõisates, võõrastes linnades ringi luusida. Kui juba Saksamaale, siis kogu ihu ja hingega, mitte nagu rahulolematu külaline. Kusagil peab ju ometi olema koht nendele kahele jalale, kahele käele. Üks tükike maad, mitte palju, ainult üks väike tükk. Hullumeelne soov. Sama hullumeelne kui kogu see reis – ilma mingisuguse eesmärgi ja plaanita, lihtsalt kuhugi minek. Sa ei tunne kedagi, keegi ei oota sind. Need paar inimest, kellega sa enne sõda tuttavaks said, on kas sõjas langenud või on tuul nad jumal teab kuhu kandnud. Sama hästi võiksid sa Aafrikasse või Brasiiliasse välja rännata:

nii võõras on sulle see maa, mis on siin sinu ees – jah, nüüd ilmub silmapiiril nähtavale kitsas triip, sinakas metsatriip, kollane liivarand...

Jälle on hommik käes, aga päike on ikka veel looritatud. Ainult siin-seal mängleb hõbehallil veepinnal summutatud valgus. Aurel seisab päris ees laevavööris, köierullide, kastide ja plekkvaatide vahel. Ta ei taha kuulata kibestunute hääli, hangeldajate vestlusi, ta tahab üksi olla. Ta tahab iseendas selgusele jõuda.

Jah, seal on Saksamaa – alistatud, orjastatud, tuhande veritseva haavaga oimetu maa. Kõik on talt ära võetud: relvad, au, eneseusk. Kaitsetu, rüüstatud maa, au kaotanud, alandatud rahvas. Ja nüüd tahad sa minna Saksamaale? Nüüd sakslane olla?

Nüüd, õnnetuses just eriti!

Tühine Balti kõrvaltegelane, kaalu seda asja: juba enne sõda oli see maa ülerahvastatud, igaüks astus teisele jala peale ja ainult rusikate abil suutsid tublimad ennast tõestada, polnud ruumi elamiseks, polnud õhku hingamiseks. Ja missugune võib olukord olla veel nüüd, pärast seda, kui maad on veelgi vähemaks võetud ja rahvale peale pandud tribuudikohustused, mida tuleb maksta mitte ainult lastel, vaid ka lapselastel? Võta gloobus kätte: kogu sellel maakeral ei leia sa paika, mis oleks nii lootusetu, nii trööstitu, sedavõrd ilma tulevikuväljavaateta kui see õnnetu maatükk. Ja just sinna kavatsed sa elama asuda – kas pole see selge hullumeelsus? Nüüd sakslane olla?

Nüüd, õnnetuses just eriti!

Tühine Balti kõrvaltegelane: kui laev peaks uppuma, hästi, siis pole sul vaja koos rottidega lahkuda. Aga ainult narr hüppab uppuvale laevale. Ainult lambad jooksevad põlevasse lauta. Riigisakslane pole sa kunagi olnud. Ja selle tubli ennasttäis preislase üle pole sa kunagi vaimustust tundnud. *Reich* – mis puutub sinusse see *Reich*? Maailm on sinu ees lahti. Miks just sellesse *Reich*'i, sellele maalapile, mis peab kandma kõiki kaotatud sõja koormaid; selle rahva juurde, keda praegu kogu maailm vihkab ja alandab rohkem kui ühtegi teist? Oled sa põrunud? Kas on mõistus su maha jätnud? Nüüd sakslane olla?

Jah, nüüd õnnetuses just eriti!

Järjest lähemale ja lähemale tuleb maa: tume mets, kollased luited, puud ja majad. Laiali laotatuna lebas see maa, ootavalt avasüli. Päike oli ikka veel uttu mähkunud, aga siin-seal tungisid säravad kiirtekimbud läbi hommikuhämu auravale maale. Tükk sinist taevast, valge välgatav kajakatiib. Kas oli see merekohin? Kas oli see tuulemühin? Või kandus see siia järjest lähenevatelt luidetelt?

Tasakesi hakkas helisema muusika, väike meloodia, mida Aurel juba kaua polnud kuulnud. Ikka veel seisis ta ees laevavööris, pilk suunatud maale, mis talle õõtsuvate puude ja lehivate lippudega vastu tõttas.

Juba avanes kallas, laev libises kivimuulist mööda jõesuudmesse. Ja kui nüüd maa mõlemal pool tema ümber sulgus – madal, raagus puude ja pajuvõsaga kehv aas, armetud kalurihütid, kust lehvitasid lapsed –, siis tundus Aurelile, nagu oleks ta pärast aastasadu kestnud eksirännakuid taas koju pöördunud, nagu süleleksid teda kindlalt ja tugevalt emakäed. (740 sõna)

Harjutus 1.4.

I. LUGEMINE

Loe läbi katkend Mati Undi romaanist „Hüvasti, kollane kass“ (1967) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti) Ülesannete lahendamisel arvesta sellega, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna.

1. Analüüsi teksti pealkirja seoseid sisuga. (10 punkti)
2. Iseloomusta Maia ja Aarne ning nendevahelisi suhteid. Põhjenda tekstinäidetega. (10 punkti)
3. Millest tuleneb pinge poisi ja tüdruku vahel? Põhjenda tekstinäidetega. (10 punkti)
4. Miks arvab Aarne, et kõrvalseisjatele võis jääda mulje, et noor generatsioon ei tea isegi, mida tahab? Kuidas see ilmneb Aarne ja Maia suhetes? (10 punkti)

II. KIRJUTAMINE

Filosoof Albert Schweitzer on oma essees „Inimene ja inimene“ (1962) arvanud: „Tavaliselt on see, mida meile inimese küpsuse pähe pakutakse, resigneerunud mõistlikkus. Inimene võtab selle omaks teiste eeskuju, hüljates ükshaaval need mõtted ja veendumused, mis talle nooruses kallid olid. Kunagi ta uskus, et tõe võidab, nüüd enam ei usu. Kunagi ta uskus inimestesse, nüüd enam ei usu. Kunagi ta uskus headust, nüüd enam ei usu. [---] Täiskasvanud tunnevad sageli head meelt kurvast teenest valmistada noori selleks ette, et nad hakkavad kunagi enamikku asjust, mis praegu nende südant ja meeli ülendavad, pettekujutluseks pidama. Sügavam elukogemus räägib kogenematusete teist juttu. Ta vannutab noori eluaeg truuks jääma mõtetele, mis neid praegu vaimustavad. Nooruseidealismis tunnetab inimene tõe.“

Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand, milles analüüsid, mida inimene saaks teha ja peaks teiste heaks tegema. Pealkirjasta tekst ise. (60 punkti)

Otsimise päev

„Usu, maailmas on palju paremaid tüdrukuid kui mina. Aarne, kõik sinu viimase aja ebameeldivused on tulnud minu pärast. Ma ei taha, et sa kannataksid. Ma kardan. Ma ei ole seda väärt, et sa kannatad. Niisugust muret väärib palju ilusam ja targem inimene. Usu mind, kallid...! Ma ei taha olla õnnetu. Maia.“

Tüdruk istus, pea kätel. Aarne langetas kirja põlvedele ja ootas, kuni Maia tõstis silmad.

„Kuuled sa...“

Maia hoidis käsi näo ees. Poiss nägi vaid ta silmi, hirmunuid ja mittemidagiütlevaid.

„Miks sa kirjutasid mulle sellise kirja? Palun ütle!“

Lõpuks eemaldas tüdruk käed näo eest. Põsele oli jäänud tugevast käesurvest punakas jälg. Ta hääli kähises veidi.

„Ütle, kas sina ei karda? Kas sa ei karda, et sa võib-olla kunagi kõike seda kahetsema hakkad?“

„Mida ma peaksin kahetsema?“

„Sa hakkad lihtsalt kahetsema, et mind kohtasid, et mind tundma õppisid. Sa oled tark, hea... Aga mina...“

„Sa räägid seda mulle ainult selleks, et ma su jutu ümber lükkaksin. Sa ei usu isegi, mida räägid.“

Maia vaikis. Lõpuks sosistas ta:

„Ei, ma räägin tõtt.“

Aarne tõusis püsti ja istus kohe tagasi.

„Midagi pole tõsi. Kus on üldse tõe? Ja tegelikult pole ju midagi juhtunud! Tühja ka! Ma ei karda!“ Ta valetas. Sellel päeval kartis ta rohkem kui kunagi varem.

„Mina kardan,“ ütles Maia.

„Mida?“

Tüdruk viibis nagu kuskil mujal, tema vastused olid hajameelsed ja nukrad. Aarne tahtis talle nii väga midagi selgeks teha, tahtis teda naeratama panna. Kuid tal endalgi oli kõik ebaselge ja naerust polnud juttugi.

Maia küsis:

„Armastad sa mind?“

„Jah.“

Vastus ei lohutanud tüdrukut kuigivõrd. Tüdrukud on alati targemad poistest. Maia teadis juba, et mehed vastavad niisugusele küsimusele peaaegu alati jaatavalt. Isegi siis, kui nad enam ei armasta. Miks? Vahel selleks, et end seda uskuma sundida, vahel harjumusest, vahel kaastundest, vahel üksindusest.

„Ütle, kas ma olen selline tüdruk, keda sa oled otsinud? Selline, keda sa vajad?“

Vastust tuli kaua oodata. Meil kõigil on oma ideaal, oma „unetute ööde naine“. Tegelikult pole teda olemas. Vahel me kohtame teda tänaval. Kui me temaga lähemalt tutvuksime, selguks meile, et see oli vaid ideaali vari. Võib-olla oli neil sarnane pilk, suu, hääl, keha või kõnnak. Me lepime oma maise armastusega. Oo, milleks olla nii skeptiline; maa peal armastame me kõige maisemalt ja tugevamalt. Aga ideaal ei kao. Ta tuleb meie juurde kurval õhtul või meenub siis, kui selgub, et meie armsamal pole aimugi relatiivsusteooriast või on tal lihtsalt suu pesemata. Mehed on väiklased nagu puusepa vesiloodid.

„Ei.“

„Kuidas?“

„Ei. Sa pole selline. Ma olen aus.“

„Tähendab...“

„Sa pead saama selliseks!“

„Milliseks?“

„Nagu minu ideaal,“ ütles Aarne ja mõtles samas:

„Milline egoist ma olen...“

„Milline see on?“

Aarne naeratas abitult:

„Ma ei oska seda sulle seletada...“

Ta sirvis mingit raamatut. Äkki kukkus selle vahelt välja valgest paberist leheke. Aarne tõstis paberi üles. See oli värvipliatsijoonis, mis kujutas õhtust taevast musta metsa kohal. Samal hetkel tõmbas Maia selle paberi tal käest ja pistis raamaturiulisse.

„Kuule, kes selle joonistas?“

Maia soris hoolega riulis.

„Kes?“

Tüdruku silmatorkavalt asjalik tegevus viis Aarne ootamatult vaimustavale mõttele. Ta haistis vere ehk ilu lõhna.

„Sina või?“

Maia noogutas ükskõikselt pead.

„Sa joonistad?“

„Vanasti proovisin vahel... Seinalehe jaoks oli tarvis.“

„Aga nüüd?“

„Ei viitsi.“

„Miks?“

„Lihtsalt niisama. Pole huvi.“

Väljas läks pimedaks, kuid nad ei süüdanud tuld. Maia isa ja ema olid sõitnud Leningradi.

„Mida sa teed harilikult?“

„Kuidas?“ ei taibanud tüdruk.

„Mida sa teed vabal ajal?“

„Midagi.“

„Kas sul igav ei ole?“

„Ei, miks?“

Nad vaikisid jälle. Väljas oli sula, aeg-ajalt lirtsusid akna taga möödaminejate sammud. Vastasmajas süüdati tuli. Aken oli kinni katmata ja Aarne nägi, kuidas naine end trümoo ees kammis. Naine võis olla kolmekümnene. Ta avas kapi ja soris selles leiduvaid kleite, võttis üksteise järel välja ja tõstis peegli ees rinnale. Lõpuks ta otsustas, naeratas, aetas halli kleidi toolile ja tõmbas aknale kardinad ette.

Aarne pööras pilgu Maiale. Ta nägi tüdruku liikumatut siluetti. Nägu helendas väljast langevas valguses. Poisil hakkas äkki kahju. Ta tõusis, läks ümber laua ja põlvitas Maia tugitooli kõrvale.

„Solvasin ma sind?“

„Ei, aga... Ma mõtlesin praegu, et me oleme siiski liiga erinevad. Sa oled hoopis teisest maailmast.“

Aarne muigas.

„Mul pole üldse maailma, see on kõige kurvem. Aga ma leian selle maailma. Kes otsib, see leiab. Võib-olla homme, võib-olla kahekümne aasta pärast.“

Tüdruk asetaskäe Aarne näole. Poiss sulges silmad ja tundis peente sõrmede puudutust laugudel ja huultel.

„Mida sa siis otsid?“

„Ah?“

„Mida sa õieti otsid?“

Aarne jäi vastuse võlgu. Mida öelda? Otsimisest oli ju nii palju räägitud. Kõik otsisid midagi: elu mõtet, oma kohta elus, oma punkti... Ei, see on nii kulunud, see ei ütle midagi... Viimastel aastatel oli otsimine moodi läinud. Kõik vaevlesid; kirjutati romaane otsivast noorukist, lavadel liikusid otsivad kangelased. See oli päevakohane probleem, see andis võimalusi targutamiseks, virisemiseks ja vaimukuse näitamiseks. Kõrvalseisjale võis jääda mulje, et see noor generatsioon ei tea isegi, mida ta tahab.

... Jah, aga sellest kõigest ei saa ju rääkida Maiale.

„Mida ma otsin? Ma tahan leida teed, mis viib... väärtusliku inimese juurde. Ma tahan leida inimest, kes on minust parem, kes saab mulle midagi õpetada.“

„Aarne, kui sa nii räägid, siis sul ongi see elumõte juba olemas.“

„Oh ei... Aga elada on ikkagi hirmus raske,“ ütles ta veidi naljakalt. Ta oleks tahtnud veel paljugi rääkida; siiski pani ta pea lihtsalt tüdruku põlvedele ja sulges silmad. Nii oli vaikne ja rahulik.

(873 sõna)

Harjutus 1.5.

I LUGEMINE

Loe läbi Arvo Valtoni novell „Elu“ ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti) Ülesannete lahendamisel arvesta sellega, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna.

- 1. Mille poolest Hilja maailmanägemine teiste inimeste (minategelase, kirjanike, arstide/teadlaste) omast erineb? Lisa tekstist näiteid. (10 punkti)**
- 2. Miks ei suuda minategelane lõpuni mõista ega selgitada elu olemust? (10 punkti)**
- 3. Miks minategelane tunnistab, et Hiljal on selles, kuidas ta elu näeb, tegelikult õigus? (10 punkti)**
- 4. Miks minategelane mõonab, et ta pole Hiljast parem? (10 punkti)**

II KIRJUTAMINE

Poola filosoof Leszek Kołakowski on essees „Tolerantsusest“ arutlenud: „Esialguses tähenduses olen tolerantne, kui ma ei kiusa kedagi taga, ei nõua tagakiusamist ega käitu agressiivselt millegi suhtes, mis mulle ilmselgelt ei meeldi, mida ma ei kiida heaks, mis ärritab mind ja tekitab minus vastumeelsust või vastikust. [---] Tolerantsus on kõige paremini kaitstud mitte niivõrd seaduse kui salliva ühiskonna kombestiku kaudu. Sallimatuse potentsiaal on igaühes meis olemas, sest omaenda maailmapildi pealesurumise vajadus teistele on enamasti tugev; tahame, et kõik usuksid sedasama, mida meie, sest siis tunneme end turvaliselt ja ei pea kaaluma oma uskumusi või teistega vastanduma.“

Kirjuta arutlev kirjand (vähemalt 400 sõna), milles analüüsid sallivuse ja sallimatuse problemaatikat meie ühiskonnas. Pealkirjasta tekst ise. (60 punkti)

Elu (Kärbetega)

Mõtlesin kohtumisele, mis mul täna või mõni aeg varem on olnud.

Oli nii, et läksin hommikul oma tuttava arsti juurde. Ei tule meelde, milleks. Olen tihti mäletu, viibin udu sees. Teinekord tundub kõik liigagi selge ja lihtne olevat. Kord on kõige tavalisemal, igapäevasemal teol küljes veider värving, üllatav mõttekus mingi suure, üldise, ühistava suhtes; teinekord näib hull aeg sisutut tormamist ahastamapanevalt vajaliku ning loomulikuna ...

Arst oli tuttav. Ta on teadlane, kellele kõik on kaalutav ja sõnadesse pandav. Temalt saingi teada, et inimese hing kaalub kolmkümmend kuni seitsekümmend grammi.

Nähtavasti ei olnud arsti kabinetis, nii et ma vestlesin valveõega, tõenäoliselt oligi mu asi seda liiki, et kõnelusest piisas.

Juba sinna minnes küpses minus üks soov. Tahtsin üles otsida oma kunagise mänguseltsilise ja kooliõe, keda juba üle kahekümne viie aasta näinud polnud ja keda teadsin siin haiglas peaaegu niisama kaua ravil viibivat. See soov oli minus juba ammu olnud. Nagu paljud soovid, mille täitumine viiks lapsepõlve, korrastaks hilisemaid seoseid.

Hilja tuli mulle meelde, läksin hetkelise otsuse ajel peaarsti juurde. Rääkisin talle, et mind on alati

huvitanud Hilja kurb saatus. Avaldasin soovi kohtumiseks, kui see tema seisundile halba ei peaks tegema. Peaarst konsulteeris raviarstiga. Neid huvitas, kas Hilja tunneb mind nii pika aja järel ära. Hilja haigusest ei öelnud nad mulle midagi arusaadavat. Kõik nad elavad siin haiglas pikki aastaid, ning nende elu ja haigus olevat nii igapäevane, et sellest kõrvalisele inimesele midagi öelda ei oska.

Hilja kutsuti kohale ja talle öeldi:

„Sulle tuli külaline, kas sa tunned ta ära?“

Kohe, kui ta tupp astus, nägi ta mind ja hüüatas:

„Sina!“

Hilja ei olnud enam muidugi laps, ta oli täiskasvanu, pisut tüsedusele kalduv, tal olid elavad silmad nagu tollalgi lapsepõlves. Peos oli tal raamat, ta astus kergel sammul mu juurde ning surus kätt. Mõtlesin, kas mõni teine klassikaaslane, keda vahepeal näinud pole, oleks mind veel ära tundnud. Oli ehk Hiljal õnnestunud haiguse tõttu peatuma jääda sellesse ilusasse aega?

„Ma olen ju nii muutunud,“ ütlesin Hiljale.

„Ma tundsin su kohe ära,“ vastas tema.

Hilja oli olnud klassis üks paremaid õpilasi, oli hästi joonistanud ja laulnud. Kui tal haigusnähud tekkima hakkasid, olin mina sellest koolist juba läinud.

Me vestlesime, Hilja rääkis kõige tavalisemat juttu, nagu me kõik. Küsisin, kuidas ta elutingimused on, kas palat meeldib talle. Ta vastas, et kuigi siin on palju hulle inimesi, saab ta kaaslastega läbi, aga ta ei suutvat magada neljakesi ühes väikeses ruumis. Magamiseks on inimesele avarust tarvis, et tal oleksid õnnelikud unenäod, ja see on kõige tähtsam siin elus. Olin sellega päri.

Hilja käivat haigla aias tööl nagu enamik haigeid, aga erilist kutsumust ta selleks ei tundvat. Ta lugevat palju. Tõepoolest teadis ta palju kirjanikke ja mäletas nende teoseid. Küsisin ühe ja teise kohta, kuidas need talle meeldivad. Ta vastused olid pisut põiklevad. Ta ütles:

„Mitmed kirjutavad ju päris hästi, aga kõigil on üks puudus: nad kirjutavad mingisugustest tühistest, välistest asjadest, mis on meie ümber, aga ei kirjuta, mis see elu tegelikult on. Ma võtan raamatu raamatu järel kätte selles lootuses, et leian järgmisest elu enese põhja, aga ikka libisevad nad mööda pinda. Ma ise tunnetan elu hoopis paremini.“

Ma sain Hiljast sel hetkel suurepäraselt aru ja pidin tunnistama, et tal on õigus. Mul oli tunne, et veel pisut ja ma hakkam mõistma elu olemust, seda, millest Hilja aru sai. Tajusin, et too niinimetatud olemus pole mingi üks, selge ja lõplikult sõnastatav asi, aga ometi koosneb ta osadest, millele võib ajuti – kui jõudu kasutada – kindla kuju anda. Hilja peas on need kujud olemas, sinna ta vaimuenergia vahest läkski. Uskusin sel hetkel, et Hilja suudab sõnades avada ka teistele seda, mis tema sisemuses selge on.

Küsisin:

„Millisena sa elu näed?“

„See on väga lihtne,“ vastas Hilja. „See on nii selge tunne, et sellest nagu ei saagi rääkida. Õhtuti ma mängin nendega, näen ja kuulen nende helinaid. Seal on kolmnurgad, suured ringid ja väikesed kerad, osa liiguvad varraste otsas, osa niisama. Ega ma ise midagi välja mõtle, see on alati nii olnud ja kõik teadlased on seda näinud. Ma imestan, miks enamik inimesi ei näe. Nad kardavad vist sellest rääkida ja tahavad kõik asjad keerulisemaks teha, kui need on.“

„Võib-olla mõni näeb ka, aga ei oska sõnadesse panna ja hakkab ümbernurga selgitama,“ püüdsin ma inimesi kaitsta.

„Need inimesed, kes elavad selleks, et sõnu leida ...“ ütles Hilja. „Kui ma vähegi pingutaksin ... Muidugi, need elemendid ei püsi paigal, aga igal hetkel on nad nähtavad.“

Selge oli, et ei Hilja ega kirjanikud suuda mulle oma nägemist edasi anda, kui ma ise nii tuim olen. Kuidas ma ka ei otsiks, ikka saaksin vaid ühe osakese jälile. Pean leppima sellega, mida juhus parajasti pakub.

Kui Hilja lahkus, ütles arst, et ta ei saa siit enam kunagi välja. Ta ei kõlbavat teiste inimeste keskele. Ta vajavat hoolitsust ja tal ei olevat kedagi, kes tahaks end pühendada tema kasutule ja tarbetule maailmale. Ideid liigub siin majas nii palju, et arstid on sunnitud neid ignoreerima. Nendel on oma töö ja vähe aega. Läksin linna poole ja nutsin. Mul oli kahju Hiljast, keda lapsepõlves imetlenud olin. Miks ta ometi peab erinema kõikidest teistest ...? Seda ühte maailma kogu aeg vahtides, neid helinaid kuulates jääb ta seisma, ei oska meiega enam mängida.

Need, kes aatomi välja mõtlesid /.../, ajavad samuti asju väikeste kerade, suurte ringide ja kolmnurkadega, aga nad on vist kuidagi agaramad, mõtlesin ma oma naisterahva peaga. Muidugi, eks neid hoitakse samuti varjul, ja mul pole tõsist põhjust Hiljat haletseda, aga ma oleksin kangesti tahtnud, et ta oleks mu enese moodi, käinud iga päev tööl, täitnud nõudelehti, teinud süüa, lappinud riideid, rääkinud korteriremondist, tuletanud meelde vanarahva tarkust, vaielnud südamepõhjast, mõtelnud kuuskedest ja taevast, tundmata tühja tuult ja olemust.

Ma ei saanud midagi parata, pidin enesega rahul olema. Kui aus olla, ma polnud parem temast, aga sinna minna poleks ma iialgi tahtnud. See mõte panigi mind nutma, et olen ju samasugune, kuigi täidan iga päev nõudelehti. Jumal küll, kus on see piir!

Parem olgu kõik nagu udu sees, mu liigutused ja tänavakivid, peaasi et ma elu väikesi keraseid ei hakkaks nägema. Põrgu nende kirjanikega. (998 sõna)

Harjutus 1.6.

I. LUGEMINE

Loe läbi Arvo Valtoni novell „Reetmine” („Mustamäe armastus”, 1978) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti)

Ülesannete lahendamisel arvesta, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna.

1. Nimeta 2 viisi, millega ema loodab siduda poja enda külge, et poeg temast ei kaugeneks.

Põhjenda, kas see tal õnnestub. (10 punkti)

2. Novellis arutleb ema selle üle, mis on tema meelest reetmine. Mille reetmise eest ema poega hoiatab?

Too 3 näidet. Selgita tekstile toetudes, millega ema oma väiteid põhjendab.

(15 punkti)

3. Milliste argumentidega mõjutab ema poega, et ta ei loeks raamatut? Leia 5 argumenti.

(15 punkti)

II. KIRJUTAMINE

Tartu Ülikooli doktorant Kaili Palts kirjutab artiklis „Konfliktist ja selle lahendamise viisidest”: „Väga üldiselt võiks konflikti defineerida kui lahkheli või arusaamatust, mille tulemusena tekib pinge, mis ajendab partnereid üksteise vastu tegutsema. Konfliktiks peab olema vähemalt kaks poolt ja valdkonnad, kus nende huvid kokku puutuvad. Mis on arusaamatuste taga? Lühidalt öeldes r e s s u r s i d , millest kõigile ei piisa, ning e r i n e v u s e d vajadustes, väärtustes, hoiakutes, huvides või eesmärkides.” (www.tnk.tartu.ee)

Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand, milles analüüsid põlvkondadevaheliste konfliktide eeldusi, põhjusi ja tagajärgi. Arutle ka selle üle, miks on põlvkondlikud konfliktid igikestvad. Pealkirjasta kirjand. (60 punkti)

Arvo Valton Reetmine

Vana daam istus salli mähituna nahkses tugitoolis ja mõtiskles. /---/ Ta vaatas asju, mis olid aastaid olnud ta ümber ja tähistasid elatud ja jätkuvat elu ega olnud vahelduvad iilid, ning tundis kindlustunnet. /---/

Ta mõistis ka noort põlvkonda, oma poega. Nende elu ja mõtted erinesid tema põlvkonna omadest, ent hoopiski mitte nii palju, kui arvatakse. Elul olid kindlad tunnused ja hoovus, mis muutumatuks jäi sadade aastate kestel. Ja hälbimise jõud ei olnud suured, aga neid ei tohtinud käest ära lasta; kui sa iga päev neid pisut korrigeerisid, ei nõudnud elu rööbastelhoidmine peaaegu mingit pingutust.

Õnneliku naeratusega tõusis vana daam tugitoolist ja läks lahtise kaanega klaveri juurde. Püsti seistes lõi ta mõned akordid. See oli koraal, võimalik, et Bach, selles oli seesama rahu, ülevus ja kindlus. /---/

Uksest tuli poeg /---/.

„Ema, ma käisin raamatukogus.”

Vana daam sulges klaverikaane, vaatas pojale sõbralikult otsa. Ta kohendas salli õlgade ümber ja läks aeglaselt laua juurde. Vaatas raamatut, naeratas mõistvalt, suuremeelselt ja poeg mõistis, et see tähendab laitust. Ema ei võtnud raamatut kätte, ta ainult vaatas. /---/

„See on hea, et sa võtad raamatukogust raamatuid,” ütles vana daam ja poeg teadis, et see pidi tähendama midagi vastupidist.

„Kas sulle ei tundu, et ...”

„Tundub küll ...”

„See on hea,” ütles vana daam rahulikult. „Sa oled arusaaja ja see teeb mulle rõõmu.”

Noormees kehtitas õlgu ja tõmbas raamatu otsustavalt enda ette.

Ema ohkas.

„Kas sa ei arva, et kui sa lähed lugedes raamatu maailma, hülgad sa selle maailma ... oma kodu, ema, perekonna, sõbrad, ühiskonna ...”

„Ka sina võiksid midagi lugeda.”

„Ja me hakkame muudkui lugema ja kaugeneme teineteisest ... igaüks omaenese võõrasse maailma.”

Vaikus.

„Me võime ju vahetada raamatuid ja pärast arutada.”

Ema naeratas, ta oli täis mõistmist.

„Sa ju tead, et ma ei mõtle raamatut üldse, vaid just seda raamatut ... Mis sa arvad, kas sinu isa või vanaisa või onu Martin oleksid seda raamatut lugenud?”

„Nad surid enne, kui see raamat kirjutati,” ütles noormees nukralt.

„Sa ju tead, kui palju raamatuid praegu maailmas trükitakse. Miks peaksid sa just seda lugema?”

„Mis aeg edasi, seda rohkem muutub iga valik juhuseks.”

Ema naeratas heldinult. Neil oli intelligentne perekond. Poeg oli päriolik intelligent.

„Oo, ma tean, et sa mõistad ega reeda oma perekonna traditsioonilist vaimu. Kõik on seotud, miski ei muutu kunagi päris juhuseks.”

Noormees vaikis.

„Meie arusaamistele on niisugused raamatud vastuvõetamatud.”

„Teadma peaks kõike, teadmine ei ole pahe.”

„Sa tahad saada arstiks. Miks peaksid sa reetma oma huvi, tulevikku, armastust tühja uudishimu pärast?”

Vaikus.

„Lugemine on iseenesest hea ja vajalik asi. Tegu ei ole tähtsam kui sõna. Me saame oma teadmised uskudes ...“ /---/

„Võimatu on valida.”

„Just, just. Raamatut lugedes reedad sa mitte üksi perekonna ideaale, vaid ka oma rahvast.”

„Kas ma pean temast hoolima, kui ta minu tegu niiviisi hindab?”

„Sa oled sünnilt oma rahva liige ja sul on teda tarvis, et üldse midagi olla.”

„Ja kui ma oleksin segavereline?”

„Sa ei ole seda ... Ma ei tunnista rassilisi eelarvamusi, kuid tean, et jääd valgeks surmani. Ja sul ei ole põhjust oma rassi reeta.”

Poeg istus tükk aega vaikides, kehtas siis õlgu ja ütles:

„Võib-olla on sul õigus.”

Vana daam õhetas, oli vaba ja uljas.

„Kindlaks jääda ei olegi raske,” võttis ta eelneva optimistlikult kokku.

„Ja mida me siis tegema peame?”

„Ma ei tea,” naeris vana daam lõbusalt.

„Ma muidugi reeta ei taha, aga kas ma siiski peaksin seda raamatut lugema või mitte?”

„Sellele on võimatu vastata.”

„Kas siis tõesti ei ole ühelegi küsimusele selget vastust?”

„Vist mitte. Sellepärast iga uus põlvkond teesklebki eelmise põlgamist. Sina ei ole erand ... Te kõik tahate meilt vastust, mida te tulevikus ka ise ei suuda oma lastele anda. Teil on vaja meid eitada ja seda ei saa pahaks panna. Aga teie enesekindlus on näiline, õõnes ja balansseerib teraviku tipul. Te tunnete seda ise ka ja olete täis tühja trotsi.”

„Kõik balansseerib teraviku tipul.”

„Mitte kõik. Elu kulgeb, tal on alus, balansseerivad arusaamad, sest nad tahavad tervet ruumi ühte punkti koondada.”

Noormees kehtas õlgu. Vana daam oli salapärane, ta jälgis huviga omaenese tarku lauseid. Kuni ta püsib poja silmis mõistatuslikuna, on hälbimise jõud tal peos. Ainult ei tohi talle võimalust anda lihtsustatud seletamiseks, ta peab paradokse nägema.

Noormees võttis raamatu kätte.

„Kas ma siis loen või ei?”

Vana daam muigas. Võid rääkida ilusaid sõnu, aga täpne otsustamine on alati vale.

„Eks sa siis loe, kui sa ta kord juba valisid.”

„Ja reedan sellega kõiki, ennast kaasa arvatud?”

„See pole ju esimene kord. Sa teed seda võib-olla iga päev – süües, magades, mõteldes, tundes.” /---/

„Mis see reetmine üldse on?”

„Ma ei tea. Ühest küljest on see sundus, teisest otse vastupidi. Ta on nii kokkulepe kui ka kokkuleppe rikkumine. Ta on sadat sorti nõuete täitmine ja ka mittetäitmine.”

„Mis meid juhib?”

Vana daam muutus ikka lõbusamaks, elu tegi talle tõesti nalja.

„Kuule, sa küsid kui nelja-aastane. Mul on selle üle muidugi kangesti hea meel. Sa oled tublim kui teised sinuealised.”

„Ema, kas sa oled tark naine?”

„Oh ei! Iga jaatus on iseenesest rumal, aga üldine eitamine on veel rumalam.”

Noormees tõusis püsti.

„Kas sina siis ei tunne end ebakindlalt?”

Vana daam heitis pea edevalt selga ja naeris summutatud häällel.

„Minu kindlus seisab arusaamade kindlas ebakindluses!”

Noormees hakkas palitut selga panema.

„Ma nüüd lähen.”

„Kuhu?”

„Külla. Kristiina juurde.”

Vana daam jäi tõsiseks.

„Sa oled ju rääkinud, et ... et ta on rumal ja algeline neiu ...”

„Kristiina või? ... On küll rumal ... mõnes mõttes, aga tegelikult on ta hästi vahva ... ja vist targem ka kui kõik targad naised.”

Noormehe mõtted olid juba läinud. Ema võttis laualt raamatu, aga sellest ei olnud mingit abi.

„Eks sa siis mine.”

See oli kõige targem lause kogu õhtu jooksul, tundis vana daam. Ei ole suuremat tarkust kui kinnitada seda, mis nahunii toimub. Elu on ju nii üllas.

Kui poeg läinud oli, istus daam pöörlevale klaveritoolile ja mängis Bachi.

(977 sõna)

Harjutus 2.1.

I LUGEMINE

Loe läbi Kristiina Ehini luuletus „Pärast tormi“ (luuletuskogu „Kaitseala“, 2005) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti) Ülesannete lahendamisel arvesta sellega, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna.

1. Selgita, mis on luuletuse peamõte, kasutades selle avamiseks ka tsitaate luuletusest. (10 punkti)
2. Kirjelda, missugune on luuletuse meeleolu. Kasuta vastamisel väljendeid ja sõnu, mille abil luuletaja seda edasi annab. (10 punkti)
3. Analüüsi luuletust ja arutle lühidalt selle üle, mida sümboliseerivad luuletuses „sõrmused ja karikad“ ning rannast leitud „praht“. (10 punkti)
4. Analüüsi luuletuse pealkirja ja too välja vähemalt kaks võimalust, kuidas seda võib tõlgendada. Põhjenda oma arvamust. (10 punkti)

II KIRJUTAMINE

Professor Anne Kull on oma ettekandes „Milline on looduse idee?“ (2004) öelnud: „Lääne maailm on kuulnud oma dualismi poolest: inimene looduse vastu, kultuur looduse vastu, tehnoloogia looduse vastu. Oleme kuulnud kosmose vallutamisest, oleme kuulnud ka, et loodussäästlik areng ei ole Eesti huvides ja tuumaelektrijaam on. Inimtühjas metsas või rannas oleme kohanud plastikpudeleid ja muud taolist. Kas pudelid ja elektrijaamad räägivad (loodusest) võõrandumisest või (sellesse) kuulumisest? /---/ Nii ekspluataatorid kui ka sentimentaalid on meile andnud kaks olulist taipamist: et loodus on inimese eluspüsümise vahendiks ja et loodus on valdkond, mis väärrib meie respekti või isegi jumaldamist.“

Kirjuta arutlev kirjand (vähemalt 400 sõna), milles käsitled inimese ja looduse suhteid tänapäeva Eestis. Pealkirjasta tekst ise. (60 punkti)

pärast tormi Kristiina Ehin

hommikul korjan rannast
pudelikilde ja voidexi-karpe
vodka vera pudeleid
purke milles ikka veel loksab ja lõhnab
ammu nahka pandud šašlõkkide marinaad,
katki astunud päikesepriille
rannaraadiote patareisid,
korjan bon aquasid ja eviane
karastusjookide kõrke ja õllepurke
nii palju nii palju nii palju
plassmassi ja kilet plekki ja klaasi
ja mitte ainustki sõrmust
ja mitte ainustki
kuldse kõrvaga karikat

korjan ja korjan ja korjan
sel selgel hommikul
suurde musta prügikotti
veneaegsete poenukkude käsi ja jalgu

kummist pingviinipoja pea
vene piirivalvuri mütsi
nii väikse?
oli tal alles laps?
vahtkummitükid kerged nagu liblikad
pagevad mu külmast kohmetanud käte vahelt
ei ühtki karikat
ei ühtegi sõrmust

aga nii palju muud

kummist täispuhutav naisekeha
mis on mõeldud kasutamiseks
vees? ujudes?
auke täis nagu juust
rinnad õhutühjalt rippu
hambutu karjumisvõimetu suu kutsuvalt lahti
siniseks vööbatud laugude all
veel sinisemad silmad tarvitamistühjust täis
missugune mees
kaisutas ja kasutas sind
enne kui torm
süleles su siia

selle selge hommiku suurde musta prügikotti

kisun ära õhukese kile oma õrnadelt rannaroosidelt
raagus okkalised oksad
tuleb puhastada enne kui kõva kevadine tuul
puhub veel puhkemata pungade peale
puhastan, et mu uhked roosid ei peaks kasvama
läbi selle teab kust kohale lennanud
lipitseva ja lipendava
okaste külge klammerdunud kile

käed saavad torkeid
ja hommik otsa

aga loojangul jooksen koju
sõrmed sõrmustest rasked
käed kaardus ümber karika

(217 sõna)

Harjutus 2.2.

I. LUGEMINE

Loe läbi Mihkel Veske luuletus „Ilus oled, isamaa!“ (1873), Gustav Tikerpuu luuletus „Isamaa laul“ (1906) ja Henno Käo luuletus „Mingem üles“ (1988) ning lahenda nende põhjal ülesanded.
(40 punkti) Ülesannete lahendamisel arvesta sellega, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna.

1. Sõnasta iga luuletuse peamõtte ehk idee. (10 punkti)

2. Analüüsi luuletusi kui oma ajastu esindajaid. Toeta oma seisukohti luuletustest valitud tekstinäidetega. (10 punkti)

3. Vali luuletustest vähemalt kolm tsitaati, mis iseloomustavad praegust Eesti ühiskonda. Kirjuta need vastuslehele ja põhjenda, kuidas valitud tsitaadid praegust aega iseloomustavad. (10 punkti)

4. Leia Mihkel Veske ja Gustav Tikerpuu luuletustest 5 tänapäeva keeles harva või teises tähenduses kasutatud sõna või sõnavormi ja kirjuta need välja. Selgita oma sõnadega nende tähendust. (10 punkti)

II. KIRJUTAMINE

Intervjuus „Pealtnägijale“ 2001. aastal ütles Lennart Meri: „Eesti Vabariigi kodaniku missioonid ei ole mitte kunagi täidetud. Sellist pilti, et Eesti Vabariik on nagu võipakk, mis [on] kenasti sisse pakitud ja [mille] võib turukorvi panna, ei saa kunagi olema. Me peame iga päev endale täpselt silmade ette manama, et siin on probleem ja sellel on kaks lahendust: hea ja halb. Halb on alati ahvatlevam ja hea raskem.“

Kolm eesti luuletajat on eri aegadel heitnud pilgu üle Eestimaa ja näinud seda väga eripalgelisena. Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand, milles analüüsid, millisena näed tänapäeva Eestit, mis sind meie riigis kõige rohkem rõõmustab ja häirib. Pealkirjasta tekst ise. (60 punkti)

Mihkel Veske	Gustav Tikerpuu	Henno Käo
Ilus oled, isamaa! Minge üles mägedele, tuule õnal' õhule! Vaatke alla oru põhja üle lille hiilguse! Vaatke, kuidas oja keerleb läbi luha läikiva! Ja siis hüüdke alla orgu: Ilus oled, isamaa! Vaatke, metsad pilve poole tõst'vad latvu uhkuses! Kuulge, kuidas kaasik kohab lehkavates lehtedes! Vaatke, jõed, järved läik'vad metsas virvendusega! Ja siis hüüdke hõiskes metsa: Ilus oled, isamaa! Vaatke, rohke rukis hällib uhke nurme nõlvadel! Tõuvili töotab anda rohket saaki sügisel; viljapuude okste otsas hiilg'vad anded iluga. –	Isamaa laul Minge üles mägedele, vaatke alla orusse! Vaatke, kuidas viletsuses õnnetumad ägavad, kuidas rõõmus, prassimises rikkad raha raiskavad! Ja siis hüüdke oru põhja: „Ilus oled, isamaa!“ Vaatke, kuidas rahvapojad võitlusväljal langevad, vaatke, kuidas vereojad mullapinnal voolavad, kuulge, kuidas kepp, nagaika „rahustades“ laksuvad. Ja siis hüüdke lõbutundel: „Ilus oled, isamaa!“ Vaatke, kuidas vangikojad kõikumata seisavad, vaatke, kuidas võllasambad uusi ohvreid ootavad, vaatke, kuidas tuleleegid taeva poole tõusevad,	Mingem üles Mingem üles mägedelle Musta-, Öis- või Lasnamäe. Vaatkem alla rahva hinge läbi tumma võõra väe. Vaatkem, kuidas hing on haige, kurjus haaranud on käe. Ja siis hüüdke alla orgu kõigest väest. Ja siis hüüdke alla orgu: peatage Lasnamäe! Ja siis hüüdke alla orgu: peatage! Vaatke, haavad rahva ihus ikka veel ei parane, ükski abinõu ei ole enam liiga varane. Linn kui paise paesel pinnal, mille lõppu silm ei näe. Hüüdkiem kõik nüüd alla orgu kõigest väest! Hüüdkiem kõik nüüd alla orgu: peatage Lasnamäe! Hüüdkiem kõik nüüd alla orgu:

<p>Ja siis hüüdke üle nurme: Ilus oled, isamaa!</p> <p>Vaatke karja lustipidu lehterikkas lepikus! Kuulge karjalaste laulu vastuhelkjas võsikus! Vaatke, kuidas kõrgel võlvil taevas helgib sinaga! Ja siis hüüdke taeva poole: Ilus oled, isamaa!</p> <p style="text-align: right;">(1873)</p>	<p>ja siis hüüdke rõõmutujul: „Ilus oled, isamaa!“</p> <p>Vaatke, kuidas naised, lapsed meeleheitel nutavad, kuidas väsind vanakesed kurvastuses õhkavad, kuidas vägevamad mehed kärrest taskuid täidavad, ja siis hüüdke õnnelikult: „Ilus oled, isamaa!“</p> <p style="text-align: center;">Sisu tõsisest elust, vormi Dr. Veskelt laenanud Mart Mõru. (1906)</p>	<p>peatage Lasnamäe.</p> <p>Mingem üles mägedelle tuule õrna õhule. Vaatkem alla oru põhja üle lillehiilguse. Vaatke, kõik on võhivõõras, kas on see siis kodukant. Tänavate tõmbetuules hulgub sihitult migrant. Vaatke, tal on silmis tühjus, ta ei tunne, tea, ei näe. Hüüdkem kõik nüüd alla orgu kõigest väest! Hüüdkem kõik nüüd alla orgu: peatage Lasnamäe! Hüüdkem kõik nüüd alla orgu: peatage!</p> <p>Hüüdkem kõik nüüd alla orgu: peatage Lasnamäe! Hüüdkem kõik nüüd alla orgu: peatage, peatage Lasnamäe! (1988)</p> <p style="text-align: right;">(396 sõna)</p>
---	---	---

Harjutus 2.3.

I LUGEMINE

Loe läbi Artur Alliksaare luuletus „Olematus võiks ju ka olemata olla“ (luuletuskogu „Olematus võiks ju ka olemata olla“, 1968) ning lahenda nende põhjal ülesanded. (40 punkti) Ülesannete lahendamisel arvesta sellega, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna.

1. Sõnasta luuletuse põhiidee. (10 punkti)
2. Too näide kolme erineva stiilivõtte kohta, mida autor oma idee edastamiseks kasutab (10 punkti)
3. Kuidas mõistad selle luuletuse põhjal A. Alliksaare tõekäsitust? Too oma arvamuse illustreerimiseks kaks tekstinäidet. (10 punkti)
4. Missuguseid aegumatuid tõdesid sellest luuletusest enda jaoks leidsid? Too välja vähemalt kaks vastavat tsitaati ja analüüsi nende sisu. (10 punkti)

II KIRJUTAMINE

Artur Alliksaar on öelnud: “Me vajame nii nutuväärselt palju. / Me julgeme tahta (ja tahet omadagi) nii naeruväärselt vähe.”

Kirjuta vähemalt 400 sõnast koosnev arutlev kirjand inimolemuse, tõe ja (tahte)vabaduse teemal. Pealkirjasta tekst ise. (60 punkti)

Olematus võiks ju ka olemata olla

1.

Eksivad need, kes arvavad, et elu on tühi töö.
Õigus pole ka neil, kes omistavad talle mingi otstarbe.
Pooltel teel tõeni on vaid need, kes ei tiku arvama,
et nende arvamus nendest arukamaid millekski kohustab.
Inimesed ei saa korraga tajuda kogu tõe.
Sellepärast pakutakse neile selle pisikesi kaubaproove.
Tõe enese tarvis aga võrdub iga mõiste oma vastandiga:
kepp koeraga,
allaheitmine pealtpildumisega,
äraütlemine järelerut(t)amisega
ja tubli suutäis sihvakaid sõnu mõttega, mida oleks
võimatu väljendada.
Väheke vapustusi on hingetasakaalu huvides vaieldamatult vajalik.
Ükski viisakas inimene ei jäta oma põhilisi ja paremaid
patte teiste sooritada.
Ta teab, et ta on teistest loomaliikidest kõrgemal selle
poolest, et täiendab eneses nende kõiki omadusi.
(Loomad ei tohiks seda teada, sest neil alles puudub trükikunst,
fotograafia, raadioside.
Ka ei ole neil korrektoreid, tsensoreid ega isegi propaganda peavalitsust.)
Ükski seebimull ei paisu piiramatult ega lõhke lõplikult.
Igavikul on nohu ja hetked aevastavad abistamistahte märgiks.
Karvane kämmal kahmab karukolbast karika ja tühjendab ta
seitsme suure seesmise söömuga.
Öö harfikeeli alles harutatakse lahti.
Hommik on järelkult veel hoopis kaugel.
Kui juba kordon, siis pole ju mitte midagi
imelikku selles, et seal ka kord on.

Talv on ligi ja agaramad peremehed rautavad juba küülikuid.
Võta mu palangute paljus oma ainsasse kaarjasse haardesse
ja kannata ühtaegu kõikide ilmakaarte poole.

2.

“Vähivägi, edasi, uutele võitudele!”

Alkeemias ei oleks vähimatki halba, kui kuld ei kõliseks
nii kuradi kunstlikult.

Mered suubuvad jõkke ja jõgi eitab, et ta on midagi saanud.
Unelmate maakaardid on täis sinunimelisi kohutavaid kuristikke.
Nendes võib kohata mu siiraimate kavatsuste sillakilde.

Me vajame nii nutuväärselt palju.

Me julgeme tahta (ja tahet omadagi) nii naeruväärselt vähe.

Enamasti lepime lähimaga.

Enamasti lepime lühimaga.

Enamasti lepime tühjimaga.

Lihtsuse mõttes samastame selle pühimaga.

Pärast oleme nii pigised, et muudkui nühi aga.

Harjugem austama oma lemmikambitsioone!

Nendes peab peituma õgvendamata õilsuse jooni.

Varjundite paljutootavus teeb hälbimised talutavamaks.

Pisikirgesid on raskem rahuldada kui suuri.

Pisimured piinavad tülgastava järjekindlusega.

Pisiseigad määravad sündmuste saatuse.

Kaasnähtused korreleerivad nähtamatusi.

Seltsimehed, see on suur au, et universumi eluelaan

suvatses teie pulstunud paruka-aluse lülitada oma

väsimatuse vooluvõrku.

Elage nii, nagu kuuluks teile hetk, mille asukohta te ei tea.

Mis sellest siis, et materia määratus mudavannis
on võimatu kuhugi kaduda.

Võtke eeskuju kasvõi siilidest, kes üha jätkavad emblemise
stiiliharjutusi, ehkki see ogade tõttu on küllalt ohtlik.

Tundke maailmaruumi raskust oma ajurakkudes
ja tullinnu tiivasulgede kerget kõdi oma südameurkais.

Pidage meeles:

Inimloomusel on vahetevahel tarvis oma asendit

teisendada, sest kes kaua küürutab,

ei suuda end pärast isegi käsu korras sirgeks ajada.

(416 sõna)

Harjutus 2.4.

I LUGEMINE

Loe läbi Anna Haava luuletus „Oh ma isegi ei tea“, Hando Runneli luuletus „Mis armastuses on valet“ (1976) ja Indrek Hirve luuletus „Ma kordan – aiva kordan nagu narr“ (1988) ja lahenda nende põhjal ülesanded. (40 punkti) Ülesannete lahendamisel arvesta sellega, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna.

1. Selgita, missugust armastust on igas luuletuses kujutatud. Kasuta vastates tsitaate. (15 punkti)
2. Iseloomusta luuletuste kujundlikku keelekasutust. Too tekstist näiteid. (15 punkti)
3. Selgita, kuidas mõistad Hando Runneli värsiridu „Mis armastuses on valet, / me sellest ei kõnele“ ning „Kes ilu ihkab, see otsib, / kes leiab, see laseb käest, / sest tõelist ei tunti ära, / vaid valet ei visata käest“. (10 punkti)

II KIRJUTAMINE

P. Shelley on öelnud armastuse kohta: „Armastus närbub sunduse all; tema tõeline olemus on vabadus, mis ei sobi kokku alistumise, kiivuse, kire ega hirmuga. Ta on seal kõige täiuslikum ja piiritum, kus tema kandjad elavad usalduses, võrdsuses ja vabaduses.“ (Mõttevara, 1973)

Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand, milles analüüsid kirjanduslikele näidetele toetudes, mis iseloomustab sinu arvates tõelist armastust. Pealkirjasta tekst ise. (60 punkti)

Anna Haava	Hando Runnel	Indrek Hirv
Oh ma isegi ei tea	Mis armastuses on valet	Ma kordan – aiva kordan nagu narr
Oh ma isegi ei tea, millal tuli armastus minu põue, millal ärkas vaikne, arglik igatsus.	Mis armastuses on valet, me sellest ei kõnele, me laulda tahame sellest, mis antud vaid mõnele: too ausus, too avalikkus, too puhas, petuta poos ükskõik mis ajal, mis kombel või kellega oldud koos...	ma kordan – aiva kordan nagu narr: sind armastan sind armastan sind ar...
Oli ilmsi see ehk unes, millal iseendale ometigi tunnistasin, et sa armas minule?	Kõik ilm laulab armastusest, ka need, kes ei tunnegi, kõik hõõguvad, hõõruvad käsi, neid tabab üks tunnegi, – kuid varjavad oma õnne, küll õnne, küll õnnetust; mis valge, ei ütle, et valge, mis must on, ei ütle, et must...	kui kangund sõrmed riivavad su meeli (neid häälestaja kaua seada püüdis) mu hinge uuristad sa ingliskeeli ja kurtund kuurmeid luiteõnarusis
Millal esimest kord õnnel palvetasin sinu eest? Millal esimest kord nutsin armastavast südamest?		kui soontest voolab külma ajuliiva mu õhetavaid varbaid jahutama uus tõdemus elvseisu uhkab kiiva: jääkülm ja tulikuum on üksseesama
Ilmsi see küll vist ei olnud – ilmsi kandsin vaenu suus – unes uhket südant võitis igavene armastus. (64 sõna)	Kes ilu ihkab, see otsib, kes leiab, see laseb käest, sest tõelist ei tunti ära, vaid valet ei visata käest. (1976) (99 sõna)	kui õhtu varjud muudab violetseks vee kiiskav meere murdub silmapõhjal ja pilved lõukas suigatavad hetkeks ma aiva kordan ammuteatu põhjal: sind armastan sind armastan sind ar... (1988) (86 sõna)

Harjutus 2.5.

I LUGEMINE

Loe läbi Arvi Siia luuletus „Tuled öös“ ja Marie Underi luuletus „Üksteisest pimesi me mööda käime“ ning lahenda nende põhjal ülesanded. (40 punkti) Ülesannete lahendamisel arvesta sellega, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna.

1. Selgita kummagi luuletuse peamõtet. Kasuta vastates tsitaate. (20 punkti)

2. Iseloomusta luuletuste kujundlikku keelekasutust. Too tekstist näiteid. (10 punkti)

3. Selgita, kuidas mõistad Marie Underi värsiridu „Ei enam võõrista me teineteist, / kui Ilu kaudu viivuks imetlend me Tõde“. (10 punkti)

II KIRJUTAMINE

Ajakirjandusõppejõud Sulev Uus on oma arvamusartiklis „Kuulamisest ja kuulmisest“ (EPL, 28.02.2011) kirjutanud: „Inimesele on kõnelema õppimiseks antud kaks aastat, kuulama õppimiseks kogu elu. Nõnda kõlab üks antiikajast pärit mõttetera. [---] Märkamisest hoopis raskem on taibata, miks on lood kuulamisega, nagu nad on. Arusaadavalt on põhjusi palju. Looduse kitsidus tähelepanuvõime ja empaatia jagamisel. Individualismi poputamine ja edukultus on oma särge liiga ligidale sikutanud. Elumured ja alatine kiirustamine. Kasvatuse puudujäägid. Hirm, et ei leia õigeid lohutus- ja toetussõnu.“

Kirjuta arutlev kirjand (vähemalt 400 sõna), milles analüüsid inimestevahelisi suhteid ja nende arengu võimalusi. Pealkirjasta tekst ise. (60 punkti)

Arvi Siig

Tuled öös

On igatsust, on nukrust, hella valu
neis tuledes, mis kutsuvad mind öös.

Hing nende poole astub paljajalu,
ei kaja vastu taeva tume lõöv.

Kui võõras saatus – tuled külmad, kauged.

Kui elu inimestel lemmikraamatus.

Kui naise silmad, kummaliselt rauged
ja igavesti kättesaamatud.

On tuled öös. Ja nende kõle valgus
nii kutsuv on, et kogu rahu kaob.

Need tuled öös on lõputud kui algus,
need tuled öös on tuleviku jaoks.

Kui poleks neid, meid rahutus ei pureks
ja igatsusi mõttelend ei tooks.

Kõik soovid hääbuks, täitumatult sureks –
jääks elul loomata me elulood.

Ükskõik kui palju olgu nukrat valu
neis tuledes, mis kutsuvad mind öös,
hing nende poole astuks paljajalu
ka siis, kui kuskil enda ära lööb.

(118 sõna)

Marie Under

Üksteisest pimesi me mööda käime

Üksteisest pimesi me mööda käime,
on kõigil ümber pingul' tõmmat kest:
me näeme nukke, varje – mitte inimest,
kuid ometi – me pole, mida näime.

Ent vahel seisatame, miski kõlas!
Mis heli, viis, mis kaunis sõna-läit!
Sa äkki kannad vilja-sületäit –
Ja nagu keegi raputas sind õlast.

Siis näeme virgudes all kiirte-uhte,
kui pilgu valgusesse saame maast:
sa polegi see tuules lendlev laast –
s a i n i m e s e k s saand all taide-puhte.

Ürgigatsustes kui me süda põdes –
nüüd saand me tagasi, mis osa meist.
Ei enam võõrista me teineteist,
kui Ilu kaudu viivuks imetlend me Tõde.

(104 sõna)

Harjutus 2.6.

I. LUGEMINE

Loe läbi Eero Raun Tambergi luuletus „Maailmavaade” (Looming 2011, nr 2) ning lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti)

Ülesannete lahendamisel arvesta, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna.

1. Võrdle luuletuse „Maailmavaade” põhjal ideoloogilistesse organisatsioonidesse astumist nõukogude ajal ja taasiseseisvunud Eestis. (10 punkti)

2. Mida heidab minategelane ette Eesti erakondadele? Leia 4 väidet. Millist etteheidet pead kõige tõsisemaks? Miks? (15 punkti)

3. Kuidas määratleb luuletaja enda maailmavaadet ja miks on tema arvates mõistest „maailmavaade” saanud sõnakõlks? (15 punkti)

II. KIRJUTAMINE

„Rääkides maailmavaatest, kõneleme põhiuskumustest, oletustest ning arusaamisest, mis inimesel on selle maailma kohta. Iga inimene, on ta siis sellest teadlik või mitte, omab sügaval eneses uskumusi, mis mõjutavad tema tegevust ning aitavad seletada ümbritsevat maailma. Maailmavaade aitab inimestel mõista loodust, teisi inimesi ja üleloomulikku.” (www.filosoofia.ee)

Friedebert Tuglas on kirjutanud: „Maailmavaated on ju ainult pidukuuend külaskäikudeks. Kui aga üksi ollakse ja päike nii heledalt paistab nagu nüüd, siis ei tunta maailmavaate vajadust. Maailmavaated on üldse lambivalgel sündinud.” („Felix Ormusson”, 1915)

Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand sellest, mida tähendab sinu jaoks mõiste „maailmavaade”. Arutle ka selle üle, kuidas maailmavaade kujuneb ja millest see sõltub. Pealkirjasta kirjand. (60 punkti)

Eero Raun Tamberg Maailmavaade

„Meie toetame neid, kes meid toetavad!”
teatas me õpetaja,
elupõline partorg*.

Vaikisime trotslikult. Minagi.
Liiga palju olin kuulnud Ameerika Häält*.

„Kes avaldust ei kirjuta, see keskkooli ei saa!
Ülikoolist rääkimata!”
põrutas me õpetaja ühel järgmisel korral,
kui me taas trotslikult vaikisime.
Tal oli ju vaja plaani täita.

„Mis sul üle jääb ...“ ütles mu ema.
„Liiga palju jääb su ette muidu kinniseid uksi.”
Liiga palju oli temagi kuulnud,
et on pärit rahvavaenlase perest.

Me ette pandi paberilehed.
Kile hääl dikteeris:

„Palun mind vastu võtta ÜLKNÜ* liikmeks.”
Ja nüüd kirjutage ka, miks.“

Kehitasime õlgu.
Selleks, et mitte minna kraavi kaevama,
nagu meid oli manitsetud?
„Soovin olla organiseeritud noor,”
dikteeris kogenud hääl sobiliku vormeli.
Abstraktne ja totter. Kafkalik.
Ent nii me kirjutasimegi.

Maailmavaadet meilt ei nõutud.
Komsomol oli kohustuslik konjunktuur.

Aga oma paberid viisin sisse teise keskkooli.
Enam õpetaja mind ei teretanud.
Tal oli juba ammu planeeritud,
et saan tema pedagoogiliseks edulooks
ja tema näidisõpilasena medali.
Petsin ta lootusi.

*

„Selgitage oma maailmavaadet!”

nõuavad nüüd uuemaaegsed partorgid,
kuigi tegelikult neid mu maailmavaade ei huvita.
Neilgi on vaja hingi koguda ja plaani täita.

Vaikin trotslikult. Sest tean,
kuidas nad jätkaksid:
„Teil on valida kuue võimaluse vahel“,
sest just nii palju on fraktsioone parlamendis
ja lahtrid nende pähe moodustunud riulis.

Valimiste järel võivad lahtrid muutuda
imelise kergusega.

Isegi helgeimad nende seast usuvad,
et kodanikuaktiivsus on lahutamatu parteilisusest
kas avalikul või varjatud kujul.

Kuuel erineval moel.
Rohkem võimalusi tunduks nende jaoks
liiga palju ...

Aga mulle see lahterdus ei sobi.
Igas lahtris kükitab sümpaatse inimese kõrval
mõni täiesti tõhkjas tüüp
ja mõistliku mõtte kõrval
iseäranis idiootlik idee.

Milleks mulle kaasvastutus nende eest,
kui ei tahaks hetkekski samasse tuppa jääda?

„Määratlege end teljel!“
Aga milleks parem ja vasak,
kui see ei näita midagi,
sest meid ümbritseva maailma mured
pole sinna enam paigutatavad?!

Milleks vasak ja parem,
kui tegelik telg jookseb isikute vahel
ja sõltub sellest, milline *Genosse**
teisega tülli pööras – kakskümmend aastat tagasi!
Noored parteibroilerid istutatakse paplitena
põlistama kunagiste kakluste puiesteed.
Maailmavaade on vaid sõnakõlks.
Maailmavaadet ei mäleta keegi.
Parteilisus on kohustuslik konjunktuur
liiga palju ...

*

Nii ma ütleni järjekordsele politrukile*:
„Olen konservatiivne sotsiaalliberaal.“
Tal jooksevad juhtmed kokku ja ta jätab mu rahule,
sest see kõlab ta jaoks otsekui
diagonaalne horisontaalvertikaal.

Aga nii see ju ongi, et ükski neist
isikute järgi joonduvaist lahtritest
ei esinda lõpuni mu maailmavaadet.
Mis sest, et mõõndusi tehes
pean aeg-ajalt ühe või teise neist valima,

mõistes, et pole (veel?) alternatiivi
erakondadel põhinevale demokraatiamedelile.

Võimalik on vaid täiendus,
mitte asendus –
esindusest osalusse.

Palju on valijaid, kes hääletavad tunde järgi,
milline erakond on viimase paari kuu jooksul
vähem sigadusi kokku keeranud.

Mina loen programme ja hüüdlauseid
ning jälgin tagatubades toimuvat.
Valik võib osutada samaks, kuid protsess on erinev.
Demokraatlik ühiskond vajabki
kord liberaalset, kord sotsiaalset lähenemist.
Ükski idee pole ilmeksimatu.
Kellelgi pole tõe monopoli.

Nõrk on identiteet, mis on rajatud
vaid eristumisele vaenlase kujust.
Neid aina kogudes võib iseendast alles jääda
liiga vähe ...

*

Minu maailmavaade ei kuku
ühte kuuest etteantud lahtrist,
vaid koguneb kuuele üliloolisambale –
prismale, mille kaudu mõtestada maailma.
Kord üks, kord teine. Kuid lõpptulemus
olgu kõigi harmooniline koosmõju.

Kaunid kunstid, poliitika, majandus,
teadus, religioon ja loodus.
(Neid võib ka teisiti nimetada.)

Igal maailma seletamise viisil
on oma keel ja stiil
ning sisemine loogika,
trendid ja apologeedid,
faktid ja fabritseeringud.

Kõiki neid on sõnastanud
inimene oma ürgekslikkuses
ja programmeeritud täiustumisepüüdes.

Kõiki neid peab kandma armastus
oma mustmiljonis avaldumisvormis,
kuigi me häbeneme sellest rääkida
ja seda välja näidata.
Pelgame sellest lähtuvat jõudu,
otsekui oleks see nõrkus.

Just nõnda, kuuele sambale
ja nende all armastuse vundamendile
mahub minu maailmavaade.
Nimelt nii mahub sinna kogu maailm
ja kõik inimesed selle sees.

Kedagi ega midagi pole kusagil
liiga palju.

mai 2010
(635 sõna)

*You may say, I'm a dreamer,
But I'm not the only one.
I hope some day you'll join us,
And the world will live as one.**

*partorg – parteiorganisaator

*Ameerika Hää – USA valitsuse ametlik raadiojaam. Aastatel 1951–2004 edastas Ameerika Hää regulaarselt ka eestikeelseid saateid.

*ÜLKNÜ – Üleliiduline Leninlik Kommunistlik Noorsooühing ehk komsomol

*Genosse – saksa keeles „seltsimees“

*politruk – nõukogude poliitjuht

*Tsitaat John Lennoni laulust „Imagine“.

Tõlge:

Te võite öelda, et ma olen unistaja,

kuid ma ei ole ainuke.

Ma loodan, et ükskord te ühinete meiega

ja maailm elab ühtsuses.

3. PUBLITSISTIKA

Harjutus 3.1.

I LUGEMINE

Loe läbi Daniel Vaariku artikkel „Virtuaalmaailmad ja suhtlemise sajand“ (Postimees, 2007) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti) Ülesannete lahendamisel arvesta sellega, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna.

1. Sõnasta teksti põhjal, mis on virtuaalmaailm. Esita vähemalt 3 virtuaalmaailma tunnust. (10 punkti)
2. Analüüsi artikli põhjal, milles seisneb virtuaalmaailma kasulikkus ja kahjulikkus. Põhjenda oma väiteid vähemalt 2 poolt- ja 2 vastuargumendiga. (20 punkti)
3. Sõnasta artikli idee (põhisõnum), mille autor lugejaile edastab. Esita enda seisukoht selle kohta. (10 punkti)

II KIRJUTAMINE

Paljudele tähendab virtuaalmaailm kas videomängu või muud meelelahutust. Esimesed sammud on astunud aga suunas, et *Second Life*’ist ja teistest sarnastest keskkondadest võiks kujuneda teaduskoostöö keskkond. Virtuaalmaailmad on pälvinud juba ka sotsiaal- ja humanitaarteadlaste tähelepanu ning neist on saanud üks parimaid viise oma sõnumi levitamiseks. Kaugel ei ole aeg, kui iga internetikasutaja võib luua oma virtuaalse maailma, (näiteks koduna) ning kutsuda tuttavad sinna külla. Edward Castronova hinnangul on järgmise saja aasta jooksul inimeste tähtsaimaks suhtlusviisiks peale näost näkku suhtlemise just sünteetilised maailmad.

Kirjuta arutlev kirjand (vähemalt 400 sõna), milles analüüsid, kuidas virtuaalmaailm kujundab tänapäeval ja tulevikus inimese maailmapilti ning missugused on selle maailma voorused ja ohud. Pealkirjasta tekst ise. (60 punkti)

Virtuaalmaailmad ja suhtlemise sajand Daniel Vaarik

/- - -/

Virtuaalsed maailmad, tuntud ka kui „sünteetilised maailmad“, on oma praeguse kuju saanud arvutimängude ja suhtlusprogrammide liitumisest. Nende areng on viimasel ajal olnud väga kiire. Seal elavad ja tegutsevad inimühiskonnad, kes ületavad oma liikmete arvult mõnda riiki. Hinnanguliselt liigub eri virtuaalmaailmades praegu umbkaudu 30 miljonit inimest. Paljud maksavad seal viibimise eest raha.

Mida seal tehakse? Mõnes maailmas toimub iga nädal mitu korda rohkem kultuurisündmusi kui näiteks Tallinnas. Klaverikontserdid, loengud, näitused, uue laine kirjandus, filmid. /- - -/ Peamine on see, et naljakal kombel selline kultuur elab ja areneb.

Kuid vähemalt sama huvitav on virtuaalmaailmade majanduslik käekäik. Eri hinnangutel ületas nende majanduse kogutoodang 2005. aastal miljardi Eesti krooni piiri. On inimesi, kes teenivad lausa oma igapäevast elatist virtuaalmaailmas teenuseid või tooteid müües. Kuulsaim neist, Ange Cheung, on loonud virtuaalse kinnisvaraagentuuri, mille käive ületab nii mõnegi Eesti kinnisvarafirma oma.

Et saada osa oodatavast kasumist, luuakse üha uusi maailmu. *Second Life*, *Sony PlayStation 3 Home*, *Club Penguin* lastele, *Gaia Online*, *Habbo Hotel* teismelistele on mõned tuntumad, kuid uute maailmade arv kahekordistub umbkaudu iga 18 kuuga. Samuti võib virtuaalmaailmadeks pidada ka paljusid suhtlusportaale, jututubasid, arvutimänge, peaaegu kõiki kohti, kus inimesed üksteisega interneti teel kohtuvad.

Edulugude kõrval eksisteerib ka süngem poolus, mis räägib mängude ja jututubade tõttu lõhutud perekondadest, abielupettustest või näiteks Aasia teismelisest, kes mängis üle kolmekümne tunni järjest *World of Warcrafti* ning hüppas seejärel aknast alla ja suri. Ta jättis maha kirja, milles ütles, et lahkub paremasse maailma, kus teda ootab ees elu koos *World of Warcraftist* pärit sõpradega.

Kogu see möll on tekitanud hulga keerulisi küsimusi. Kas „virtuaal-asi“ pole juba liiga kaugemale läinud? Kas see on ohtlik? Kas inimesed, kes sünteetilistes maailmades aega veedavad, on ühiskonna heidikud?

Filosoofiliselt võib väita, et kultuur on suuremalt jaolt virtuaalne ning eemaldumine päris tegelikkusest. Inimkond lõi virtuaalreaalsuse sellest hetkest, kui hakati mängima lihtsaid mängu ja joonistama esimesi kaljujooniseid, mille käigus kütid elasid oma kujutluses läbi jahistseene.

Sellisel juhul võib ka väita, et kui Lydia Koidula kirjutas „Meil aiaäärne tänavas, kui armas oli see! Kus kasteheinas põlvini me lapsed jooksime“, siis lõi ta oma luuletustega virtuaalse reaalsuse, mida on rohkem kui saja aasta jooksul „küllastanud“ 2–3 miljonit eestlast.

Poliitika võib samuti olla üsna virtuaalse maiguga. Poliitikud näevad plakatitel ilusad välja. Päevitunud, 15 aastat nooremad, tark isalik pilk suunatud kuhugi kaugusse. Inimesed muidugi aimavad, et fotod on töödeldud, kuid lähevad ja valivad ikka plakatitel olevaid nimesid. Mõned valivad isegi elektroonselt. Tere tulemast sünteetilisse maailma!

Kindlasti on selle artikli lugejate seas neid, kes on ära visanud mõne koledama foto endast ja alles jätnud sellise, mis rohkem meeldinud on. Ka see on virtuaalse reaalsuse loomine, sest selle tulemusel loome järeltulevatele põlvedele näilist ettekujutust endast, mis ei ole ammu enam kuigi objektiivne.

Infotehnoloogilised suhtlusvahendid alates *Skype*’ist, *Rate.ee*-st ning lõpetades arvutimaailmade ja -mängudega mõjutavad ka Eesti elu väga palju, kuid nende nähtuste analüüs jääb teadmiste puudumise või müütide taha. Kõige suuremad muutused puudutavad seejuures lapsi ja noori. Kui nüüdsed 30–90-aastased täiskasvanud veel noored olid, siis suunasid neid põhiliselt vanemad või õpetajad ning teised lähedalseisvad isikud. Tänapäeva noored saavad märksa suurema osa oma infost otse omavanustelt üle maailma, meelelahutustööstusest ning paljudest muudest allikatest. Tulemuseks on noorte põlvkond, kes ei sarnane ühegi eelnenuga ja elab täiesti omaette väärtuste järgi.

Virtuaalmaailmade tõttu nõrgenevad inimeste juba pikemat aega hõrenenud perekondlikud sidemed veelgi. Erinevalt televisioonist aga tekitavad virtuaalmaailmad uusi ja teistmoodi sidemeid inimeste vahel. Täiesti uutal alustel sündinud sõpruskonnad on rahvusvahelised, vahel professionaalsed mingis küsimuses. Need seltskonnad saavad hästi läbi, kuid neil on raskem suhelda inimestega, kes pole kunagi uue virtuaalsusega kokku puutunud. Uutes keskkondades saab luua sotsiaalseid eksperimente, seejuures ilma päris ühiskonda hävitamata. Sünteetilise maailma mõiste välja pakkunud Edward Castronova on kirjutanud, et kui Marx oleks saanud eksperimenteerida oma teooriatega *Second Life*’i sarnases maailmas, siis oleks maailma ajalugu olnud kindlasti teistsugune.

Virtualiseerumise vastased ja pooldajad teevad tõenäoliselt mõlemad ühe ja sama vea. Nad vastandavad virtuaalse ja reaalse. See on küll ahvatlev tee, kuid viib meid lõputute jaburate arutluste rägastikku. Üks võimalus on käsitada virtuaalset hoopis reaalsuse laiendusena, mitte selle aseainena.

Võimalik, et vastandumine tuleneb ka tehnilistest probleemidest: arvuti taga pikalt istunud inimene mõjub reaalsusest eemalehoidjana. Samas ei arvestata sellega, et arvuti ja internet on loodetavasti alles oma tehnoloogilise arengutee alguses ning tuleviku arvuti on piisavalt pisike ja intelligentne, et suhelda inimesega palju vahetumalt, kui kohmakas klaviatuur lubab.

Arvutimängude ja konsoolide tootja Nintendo hiljuti välja toodud uus pult, mis võimaldab mängijal ennast oimetuks vehkida, on üks näide sellisest arengust. Kui Nintendo oma mängusüsteemi veel veidi arendab, muutub kogu arvutinohikute põlvkond palju sportlikumaks ja võib-olla ka „päris tegelikkuses“ osavamaks. Uued maailmad võivad tulevikus hoopis ärgitada inimesi suhtlema, sest neis on võimalik korruga edastada väga palju eri tasandite informatsiooni.

Edward Castronova hinnangul on järgmise saja aasta jooksul inimeste tähtsaimaks suhtlusviisiks peale näost näkku suhtlemise just sünteetilised maailmad. (788 sõna)

Harjutus 3.2.

I. LUGEMINE

Loe läbi Lennart Meri kõne „Keeletus sünnitab seadusetust“ (1996) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti) Ülesannete lahendamisel arvesta sellega, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna.

- 1. Leia tekstist 3 näidet, mille abil Lennart Meri tõestab, et inimene ei saa elada väljaspool keelt. Põhjenda, miks see nii on. (10 punkti)**
- 2. Selgita kõne põhjal, miks on riigil vaja keelt turvata ning kuidas riik saab seda teha. (10 punkti)**
- 3. Lennart Meri esitab kõnes oma keelepoliitilised seisukohad. Nimeta vähemalt 3 Lennart Meri keelepoliitilist seisukohta ja põhjenda, miks just need olulised on. (10 punkti)**
- 4. Leia Lennart Meri kõnest 5 kujundlikku sõnaühendit või lauset. Selgita nende tähendust. (10 punkti)**

II. KIRJUTAMINE

Briti keeleteadlasele Nicholas Ostlerile tuginedes kirjutab ajakirjanik Erkki Bahovski: „Jäin mõtlema tavaargumentide üle, millega meil eesti keele kaitsmisest ja säilitamisest räägitakse. Et kuskil on normid, mida tuleb täita (muidu varisevat eesti keel põrmu). Kuskilt hiilivad meie keelde russelsismid, angliitsismid, fennismid, germanismid jne. Kõige tipp oli muidugi ilusaima lause otsimine: just nagu aitaks keele ilu meil edasi elada.

Ülekohtune jutt? Võib-olla, kuid asi pole ju selles. Keeled ei muutu ega häabu sellest, kas mingeid asju kirjutatakse kokku või lahku, suure või väikese algustähega. Keeled muutuvad või hääbuvad siis, kui muutub või hääbub motivatsioon nende rääkimiseks. Ja siin ei peaks me muretsema õigekirja, vaid poliitika, julgeoleku ja majanduse pärast ...“ (Postimees, 14.06.2008)
Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand, milles lähtud Lennart Meri mõttest, et Eesti püsijäämise peamine eeldus on tugev eesti keel ja kultuur. Pealkirjasta tekst ise. (60 punkti)

Keeletus sünnitab seadusetust (Esinemine Eesti Televisioonis 13. märtsil 1996)

Täna on Kristjan Jaak Petersoni 195. sünnipäev ja täna me räägime lihtsatest asjadest. Seda päeva tahetakse teha eesti keele ja kultuuri päevaks. Keelepäev on õieti iga päev, ütleme täpsemalt – iga päev on keelepäev. Inimene elabki keeles. Kui Robinson Crusoe oli üksinda oma saare peal, rääkis ta iseendaga. Väljaspool keelt inimene lihtsalt ei ela.

Ma räägin teile ühe loo, mille ma oma päevikusse kirjutasin 1966. aastal Tšuktšimaal. Vanaisa juurde tuli tema pojapoeg. Pojapoeg õppis internaatkoolis, kuhu lennuk teda viis. Lennukisõit oli kallid, vahemaa pikk, nii umbes 500 kilomeetrit.

Poiss ei käinud mitte igal aastal kodus. Kui ta viie aasta möödumisel vanaisa juurde sõitis, oskas ta geomeetriat, matemaatikat, anatoomiat ja füsioloogiat /.../, aga ta ei osanud vanaisaga rääkida tšuktši keeles. Vanaisal oli hea meel, sest poiss oli terve. Ta läks tundrassa ja läks vabaturma, sest midagi puudus.

Inimene mõistab alati alateadlikult oma surematust ja inimese surematus realiseerub tema laste, tema lastelaste kaudu. Ta ise mäletab oma maailma, oma vanemaid ja oma vanavanemaid, kes sageli on mulla all. Ta tajub, et ta on üks lüli selles pikas lõputus ahelas.

Ja see tšuktši vanamees, kes tundis rõõmu oma pojapoegast, aga kellele see laps ei olnud enam lüli tema ahelast, läks vabaturma selleks, et tagasi minna nende hulka, kellega ta saaks emakeeles rääkida, kellega ta saaks vestelda, nii oma esivanemate kui ka tulevaste põlvkondadega. See oli mulle võib-olla üks lihtne näide, täiesti vaba traagikast ja draamatikast, näide sellest, mida tähendab inimesele keel.

Ma tuletan meelde üht teist lugu ajast, kui ma filmisin „Veelinnurahvast“. Siis oli mul võimalus filmida Klaudia Plotnikovat, viimast kamassi. Ja ta ütles mulle, et ta räägib jumalaga iga päev. Ma küsisin, et mis keeles. Ta vastas: „Loomulikult kamassi keeles.“ Jumal mõistab ju ka kamassi keelt.

Tahan sellega lihtsalt öelda, et keel on meie kõigi alusmüür. Inimene lahkub sündides emahust ja ta lahkub kahte keskkonda. Emahu asemel ümbritseb teda äkki õhk ja inimene hakkab esimest korda oma kopsudega hingama. Ja see teine keskkond, mis teda sünnihetkel hakkab ümbritsema, on keel. Sinna, sellesse keeleatmosfääri sünnib inimene sammhaaval esimeste eluaastate kestel, ja ta kas sünnib sinna või ei sünni. Kui ta keelekeskkonda ei sünni, siis ei saa temast kunagi inimest, ta jääbki loomaks.

Ma ei taha sellest pikalt rääkida, sest ma olen kunagi paarkümmend aastat tagasi sellest kirjutanud ja ma ei ole ikka veel kaotanud lootust selle juurde tagasi tulla ja kunagi uuesti raamatuid kirjutama hakata /.../, et sellest lähemalt rääkida ...

Aga praegu tahaksin veel öelda, et emakeel on meie riikluse alusmüür. Inimesel on vaja riiki ainult selleks, et inimene elaks oma surematut elu. Ainult riik turvab inimese keelt, inimese perekonda, inimese tulevikku, meie kõigi tulevikku. Täpne keel on täpne seadus. Seadus peab olema mõistetav inimesele, mitte ainult advokaadile. Keeletus sünnitab seadusetust.

Ma pean teile tunnistama, et mida edasi, seda vähem ma mõistan trükitud eesti kirjasõna. Ma ei tea näiteks, mida tähendavad sõnad – ja see on tsitaat – „õnnetu lasu šokeeritud sooritaja“.

Ma arvan, et Kristjan Jaak Petersoni sünnipäeval tuleks rääkida laiemalt sellest, et keel vajab hooldamist. Igal kodanikul on oma kohustus ja õigus keelt hooldada, kohustus kaitsta keelt, vajaduse korral ka aktiivselt kaitsta. Mitte ootama jääda, et keegi tuleb ja hakkab tema asemel keelt kaitsma. Ja ma räägin siin siltidest ja nimetustest ja lööksõnadest.

Me vajame uut Aavikut. Vajadus tema järele on karjuv. Me vajaksime Helju Valsi, keda mäletan vanadest venestamisaegadest, kui ta peaaegu üksinda hoolitses Tartus eesti keele puhtuse eest ja näitas, kui kaunilt ja lihtsalt võib üht mõtet, näiliselt keerulist mõtet, edasi anda ja teha selgeks, arusaadavaks nagu allikavesi. Me vajame oskuskeele arendamist. Me vajame võõrkeelte õpetamise arukat täpsustamist.

Eesti koolides õpetatakse soome keelt. Soome keelt õpetatakse kaheksakümnes koolis. Te kõik teate, et Soome on mulle väga lähedane ja kallis maa. Aga ma pean ikkagi teie käest, teie kaudu, teie õpetajate käest ja teie õpetajate kaudu ka haridusministri käest küsima – olukorras, kus eesti ajalugu, eesti kultuur on oma allikates valdavalt 80% ulatuses kirja pandud saksa keeles –, kas on arukas, et me jätame saksa keele õppimata ja õpime soome keelt? Me lõikame läbi needsamad juured, mille eest me Vene ajal, venestamise tingimustes nii vapralt võitlesime.

Ma tahaks teid üllatada ka ühe hoiatusega. Tiigrihüpe võib väga kergesti muutuda konnahüppeks. Ainult tugev kultuur võimaldab jõulist hüpet. Kui kultuur on haritlaste käest ja rahva käest ära rebitud ja on antud poolharitlaste kätte – poolharitlane on minu silmis niisama koomiline ja kahemõtteline mõiste nagu poolneitsi –, siis kujuneb tiigrihüppest konnahüpe, võib-olla isegi pime mutihüpe. See kõik on tervik, ja seda tervikut ei saa osadeks lahutada.

Eesti kultuur ei tohi olla savijalgadel. Ta peab olema tugevatel jalgadel, ja ainult tugevale pinnale toetudes me saame suure sammuga astuda maailmakultuuri, Euroopa kultuuri.

Tuleme tagasi Kristjan Jaak Petersoni juurde. Ma pean teile tunnistama, et esimesel ja teisel kursusel ma laulsin Akadeemilises Meeskooris ja tema sõnad „Kas siis selle maa keel laulu tuules ei või ...“ on mul luus ja veres.

Meile on praegu tagasi antud eeldused igavikku otsida ja igavikku leida. Eesti jääb igavesti püsima ainult tingimusel, et me mõistame, et selle eeldus on tugev eesti keel ja kultuur. Aga see on ainult eeldus, ja selle eelduse realiseerimine on meie kõigi käes, iga eesti perekonna käes.

Me teostame oma igatsuse jõuda Eesti riigina, eesti keelega ja eesti perekonnana igavikku ainult ühel tingimusel – kui me suudame igapäevasest tühjast-tähjast kõrgemale tõusta ja keskenduda sellele peamisele, mis tagab Eesti riigi, selle ainsa kaitsva kilbi säilimise.

Nii et eesti keele ja kultuuri päev on ühtlasi ka poliitiline üleskutse. /.../ Meie eesmärk ei ole ühe või teise poliitilise erakonna eesmärk. Erakonnad peavad oma erakondlike eesmärkide taga nägema seda, mis meid kõiki ühendab. Ja see peab olema alati esiplaanil. /.../

Me mängime Eesti riigi maha, kui me neid lihtsaid tõdesid ei mõista. See olgu eesti keele ja kultuuri päeva sisu. /---/ (952 sõna)

Harjutus 3.3.

I LUGEMINE

Loe läbi Raivo Juuraku artikkel „Hädas suhtlusmeediaga“ (Õpetajate Leht, 15.10.2010) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti) Ülesannete lahendamisel arvesta sellega, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna.

1. Kuidas on internetisuhtlus muutnud inimeste sotsiaalset käitumist? Too artiklist vähemalt kaks sellekohast näidet. (10 punkti)
2. Missuguseid probleeme näevad meediaasjatundjad praeguses suhtlusmeedias? (10 punkti)
3. Nimeta artikli põhjal viise, kuidas toimub lugejatega manipuleerimine ja kommentaaride “väljameelitamine”. (10 punkti)
4. Võrdle artiklile lisatud kolme kommentaari ning kujunda oma seisukoht netikommentaari olemuse ja nende ohjamise vajalikkuse kohta. (10 punkti)

II KIRJUTAMINE

Soome õigusteadlane Sakari Huovinen on seisukohal, et sõnavabadus on inimõigus, meediavabadus aga mitte. Sõnavabaduse üheks eesmärgiks on arvamuste vaba avaldamine ja avalik arutelu. Kui sõnavabaduse kasutamiseks piisab vaid selle olemasolust, siis meediavabaduse puhul on oluline meedia oskus tõlgendada ümbritsevat ja tajuda piire. Ühelt poolt peab meediavabadust piirama, nt eraisikute ja laste kaitseks, teiselt poolt annab meedia võimaluse sõnavabadust laiemalt rakendada. Meediavabaduse ja sõnavabaduse põhimõtted toetavad ja laiendavad teineteist. (Refereeritud veebiaadressilt <http://web3.nlib.ee/>)

Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand, kus käsitled meediavabaduse positiivseid ja negatiivseid külgi. Pealkirjasta tekst ise. (60 punkti)

HÄDAS SUHTLUSMEEDIAGA

1. Anonüümsus on totalitaarse ühiskonna tunnusjoon.
2. Meedia ahvatleb anonüümselt kommenteerima.

Kui veel kümnekond aastat tagasi arvasid meediateoreetikud, et internet hakkab jõudsalt arendama kodanikuühiskonda ja tõstab rahva üldist haritust, siis nüüd kostab hoopis skeptilisemaid häáli. Interneti kui kollektiivse aju asemel oleme saanud sõnavabaduse sildi all võimendatud kultuurituse, anonüümsed jõhkardid, virtuaalsed hukkamised. Kasvab rahulolematust sellega, et *online*-meedias kultiveeritakse õhkkonda, mida ei saa lubada endale ükski töökollektiiv, kool, klass, perekond. Ajalehtede arvamuskülgedel küsitakse, kui kaua peame seda veel taluma. Möödunud laupäeval oli Eesti naisajakirjanike seminar, kus seda probleemi põhjalikult analüüsiti. Esmaspäeval arutati sama küsimust Tartus avatud hariduse liidus.

Tarastatud internet

Mõnitavad kommentaarid internetis inimesi muidugi ei liida. Kuid naisajakirjanike seminaril „Sotsiaalne meedia – aitab ja ahistab“ lisati, et on muidki killustumise ilminguid. Internetist kui arvamuste turuplatsist on saanud mõnelgi puhul peidupaik. Nii märkis IT-ekspert Peeter Marvet, et paljud USA kristlikud noored peavad Facebooki religioosseks meediumiks, sest nad suhtlevad seal ainult kristlike noortega. Nad oskavad kõige avalikumas kohas omaette olla. Ilmselt oskavad seda ka satanistid jt. „Suletud aedikuid“ on internetis palju, märkis Marvet.

Suhtekorraldusekspert Aune Past osutas, et sotsiaalses meedias ehk suhtlusmeedias on vähe uut teavet. Kui ilmub huvitav artikkel, tõstetakse see ajalehest kellegi blogisse, sealt edasi

Facebooki kontole, meililisti, Twitterisse jne. Mitu korda peab ühele ja samale tekstile sattuma? Uut sõnumit on vähe, vanu emotsioone selle eest rohkesti. Kuhu jääb areng, küsis Past.

Meediaekspert Tiit Hennoste märkis, et anonüümselt kommenteerimine on totalitaarse ühiskonna tunnus – demokraatlikus ühiskonnas ei karda inimene esineda õige nime all. Kuid ta osutas, et meedia õhutab anonüümselt kommenteerima. Toimetused ei paku lugejatele ainult platvormi oma seisukohtade väljendamiseks, vaid söödavad neile ette ka materjali, mille kommenteerimisest on raske ära öelda. Miks tehakse nii? Sest kommentaarid toovad klikke, klikid näitavad väljaande suurt loetavust, see toob reklaami, reklaam raha, selgitas Hennoste. Ajakirjandus januneb kommentaare sedavõrd, et vahel kirjutab ajakirjanik äsja ilmunud artiklile ise kohe ka kommentaari, et sellega arvamuse avaldamisele hoogu anda. Poliitiliste teemade korral teevad kommentaaride otsa agaralt lahti erakondade broilerid.

Kuidas meiega manipuleeritakse?

Suhtlusmeedia suurimaks probleemiks pidaski Hennoste lugejatega manipuleerimist. Juba tekstide pealkirjad on koostatud nii, et keegi ei saa neist rahulikult mööda minna. Sedagi loetakse õnnestumiseks, kui kommenteeritakse ainult pealkirja, teksti ennast lugemata – klikke annab see ikkagi.

Hennoste on selgitanud välja mitu märksõna, mis panevad inimesi kommenteerima ja mida meedia oskuslikult kasutab. Näiteks homod, feministid, beibed – kui nendest juttu tehakse, teatavad kommentaatorid otsekohe, et neile sellised inimesed ei meeldi. Kommentaare kutsuvad esile ka tuntud isikud, inimesi ärritavad rikkurid, poliitikud, konkreetselt näiteks Edgar Savisaar. Neile tahaks igaüks kommentaariga virutada, ütles Hennoste.

Kommenteerima kutsub võimalus näidata oma üleolekut, *à la* mina teadsin seda kogu aeg! Kui jätta teksti meelega väikseid vigu, tullakse neid parandama ja klikkide arv kasvab jõudsalt. Kommenteerima paneb mustvalge käsitlus – keegi on väga halb ja teine väga hea. Probleemi poolik avamine toob kommentaare – küsitakse, miks kirjutati ainult sellest, aga vaikiti sellest ja teisest. Kuid eesmärk ei olnudki terviklik käsitlus, vaid kommenteerijate „äratamine”, et nad oma kommenteerimistööd korralikult teeksid.

Hennoste toonitas, et nipid, millega inimesi kommenteerima ahvatletakse, on üle 2000 aasta vanad. Quintilianus teadis neid kõiki. Täna kasutatakse neid vanu nippe aga kõige uuemas *online*-meedias. Kommenteerimise nii tähtsale kohale tõusmine on hakanud muutma kogu meediapilti. Objektiivse sisuka uudise asemel imbub meediasse üha rohkem vähimagi uudisväärtuseta tekste, millel on kõrge kommenteerimisväärtus. Kui see trend süveneb, muutub meedia lõpuks tõeliseks kõverpeegliks, arvab Hennoste.

Missugustest väärtustest lähtutakse?

Uudisväärtused

6. Täpsus, põhjalikkus
7. Objektiivsus
8. Tasakaalustatus
9. Faktid

Kommenteerimisväärtused

- Mustvalge esitus
- Kallutatus, poolikud tõed
- Teravad hinnangud
- Emotsioonid

KÜSIMUS JA VASTUS

Kuidas ohjeldada netikommentaatoreid?

MART LAANPERE

TLÜ haridustehnoloogia keskuse juhataja

„Mõnes inimeses on veidrat kurjust, millest saame teada seetõttu, et internet paneb selle suure kella külge. Siin on oma vastutus ka lehekülje pidajal, tema ülesanne on kurjusele piir panna. Kuid see pole lihtne, sest näiteks moderaatori palkamiseks pole enamasti raha.

Tüüpiline on, et kui midagi läheb viltu, tahetakse asi lihtsalt välja lülitada või kinni panna. Kui internet oli veel uudis, käisime ükskord Taanis. Seal oli ühes koolis internet igas klassiruumis. Kui aga lapsed hakkasid netis lollusi tegema, pandi see kinni ja nii jäi mitmeks aastaks. Kuid internet on nii uus nähtus, et sellele ei saa vanade mallidega läheneda – tunnend end jõuetuna ja tõmbad juhtme välja. See oht on ka praegu, et koos pesuveega visatakse minema laps. Ilmselt on olukorra paranemiseks lihtsalt aega vaja. Kui autod olid alles uudis, sõitsid inimesed, kuidas tahtsid ja kuhu tahtsid, alles pärast suurema segaduse tekkimist hakati liikluseeskirju kokku leppima. Reklaami tellijatel on ka kasvuruumi. Kuni nad on nõus sellega, et nende reklaamiribad asuvad sõimulehekülgedel, seni pole suurt lootust, et kommentaatorid tooni maha võtavad. Reklaamipinna ostjad pole sellistele küsimustele veel mõtlema hakanud.”

JAANUS LILLENBERG

Postimees Online'i arendus- ja turundusjuht

„Kes väidab, et väljaanded soosivad halbu kommentaare, on kas pahatahtlik või ei tea, mis *online*-meedias toimub. Kui hakkasime 2006. aastal Postimeest internetis oluliselt laiendama, töötasime välja kehvade kommentaaridega toimetulemise viie tasandiga süsteemi. Esimesel tasandil jälgib ajakirjanik, kes oma loo üles paneb, missuguseid kommentaare selle kohta internetis tuleb, sulgedes kõik sobimatud kommentaarid. Teiseks peavad korda kommenteerijad ise. Iga kommentaari lõpus on nupp „ebasobiv” ja seda kasutavad inimesed päris palju. Kokku suletakse sel viisil umbes 0,8% kommentaaridest. Kolmas ring on umbes pool tosinat vabatahtlikku moderaatorit, kes aitavad meid juba aastast 2006. Nendel on programm, mis teeb kommentaaride jälgimise neile lihtsamaks, nad teevad seda tööd kodus endale sobival ajal. Neljas tasand on viis moderaatorit, kes töötavad kellast kellani. Viimane tase on robot – tema leiab üles ebatsensuursete sõnadega kommentaarid ega lase neid postitada.

Kommenteerimise tulevikule mõeldes oleme korraldanud igal kuul ka selliseid arutelusid, kus inimesed võtavad sõna oma nime all. Need tulevad täitsa hästi välja ja oma nime all esinemine muutub järjest populaarsemaks. Samas jätame alles ka anonüümselt esinemise võimaluse.

Lihtsalt klikkide arvu suurendamiseks meil midagi ei avaldata, kriteeriumiks on ikka sõnumi uudis-, mitte kommenteerimisväärtus. Ööpäevas tuleb sisse üle tuhande pressiteate ja muu info, nendest toimetame ja avaldame uudistena kuni 500. Kui pressiteade räägib „revolutsiooniliselt” uuest kohupiimapakendist, millel on nüüd kolme täpi asemel neli täppi, jääb see ilmselt allapoole uudiskünnist. Suur elektrikatkestus Tallinnas on aga paljude lugejate jaoks tähtis, avaldame selle info uudisena lehe alguses. /.../”

PEETER NORMAK

TLÜ informaatika instituudi direktor

„Näen ainult paari abinõu. Esiteks kommentaarid kinni keerata, et ei oleks üldse võimalust pahasti öelda. Teine, aeganõudvam võimalus oleks heade sisuliste kommentaaridega ise sekkuda. Psühholoogid on seda katsetanud ja on selgunud, et asjalike sisuliste kommentaaridega on kommenteerimise kultuuri võimalik mõistlikult suunata. See tähendab, et paar inimest seltskonnas käsitleb teemat ausalt, mõnitamata, asjalikult, vastates ka teiste kommentaaridele. See distsiplineerib sõimajaid päris palju, mõned loobuvad täiesti.

Kolmas võimalus on kommentaarid läbi sõela lasta. Kommentaar tuleb kommentaariumi haldajale ja tema kas laseb selle muutmata kujul läbi või ei lase. Üks kasvatusvõte on veel kommentaaride hääletamine kommenteerijate endi poolt. Ajalehtedes on seda võimalust kasutatud ja seal on kaaskommenteerijad öelad kommentaarid alati hukka mõistnud.” (1108 sõna)

Harjutus 3.4.

I LUGEMINE

Loe läbi Eesti Koostöö Kogu analüütiku Inger Lillese artikkel „Eesti noored, kas mugavad äraolijad?“ (Eesti Päevaleht, 02.12.2009) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti)
Vastamisel arvesta sellega, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna.

- 1. Millele pööratakse tänapäeva Eesti koolihariduses autori meelest liiga vähe tähelepanu ning milliseid teadmisi ja oskusi peaks kool noorele inimesele senisest enam kaasa andma? (10 punkti)**
- 2. Selgita, mida tähendab konstateering „Eesti noored on nii aktiivse osaluse, omaalgatuse kui ka kodanikuaktiivsuse vallas veel lapsekingades“. (10 punkti)**
- 3. Millised on autori väitel tänapäeva Eesti noored ja mille poolest nad teiste Euroopa riikide noortest erinevad? Esita ka oma seisukoht ja põhjenda seda vähemalt 2 argumentiga. (10 punkti)**
- 4. Sõnasta artikli idee (põhisõnum), mille autor lugejaile edastab. Esita ka oma seisukoht ja/või hinnang selle kohta. (10 punkti)**

II KIRJUTAMINE

Eesti Koostöö Kogu analüütik Inger Lilles on kirjutanud: „Õnn ei ulatu inimeseni, kelle igapäevaste saavutuste hulka kuulub pelgalt oma saatusega leppimine, mitte selle aktiivne kujundamine. [---] Kuidas saaksime juurutada põhimõtet, et üheskoos ettevõetu on kindlamalt ja väiksema ajakuluga õnnestuma määratud kui üksiküritamine?“

Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand, milles analüüsid tänapäeva Eesti noorte võimalusi osaleda aktiivselt ühiskonnaelus ja täita oma unistusi. Pealkirjasta tekst ise. (60 punkti)

Eesti noored, kas mugavad äraolijad?

Eesti pinnal sirguvaid, laulva revolutsiooni päevilt alguse saanud noori iseloomustab arvukus, orienteeritus materiaalsetele väärtustele, kõrge sotsiaalse staatuse hindamine (pidamata seejuures ühiskondlikku tunnustust eriti oluliseks), uudishimu puudumine, kujutlusvõime vähene tähtsustamine ning loovuse paigutamine kõige vähem väärtuslike omaduste hulka. Praegusaja noor eelistab pigem pingutada selle nimel, et eakaaslastelt hea välimuse ning stiilsuse eest plusspunkte koguda, kui aktiivse ühiskondliku panustamisega laiemalt silma jääda.

Mõnikord jääb mulje, justkui iseenda tulevikku panustamine ei motiveeri nii palju, et tegudele asuda. Üks osa rohkearvulise nooruse esindajaist kipub mugavalt lapsepõlve pikendama, näiteks kõrgkooliõpinguid nätsukummina venitama ja meelelahutust üle tähtsustama, justkui lootes, et oma heaolu nimel tegutsemist ning oma otsuste ja tegude eest vastutuse võtmist saab lõputult edasi lükata.

Toodud väiteid kinnitab 2006. aastal rootslaste läbi viidud uuring „Global Youth“, milles osales tuhat Eesti noort vanuses 16–29 eluaastat. Eespool kirjeldatud noortele omased tunnused erinevad Eesti ja teiste Euroopa riikide noorte võrdluses olulisel määral, eriti kui võrrelda Skandinaavia noortega. Räägime tihtipeale Põhjamaade heaoluühiskonna korraldusest kui etalonist ja püüdemist väärivast eeskujust. Kuidas kavatsime aga nii oluliselt erineva pealekasvava põlvkonnaga soovitud standardi saavutada?

Nagu ka Eesti noorsoo instituudi korraldatud töötoa „Teadmised ja tegemised: noorte osalus“ ettekannetest selgub, on Eesti noored nii aktiivse osaluse, omaalgatuse kui ka kodanikuaktiivsuse valdkonnas veel lapsekingades. Kindlasti ei peeta siinkohal silmas vaid noorte poliitilist aktiivsust, vaid pigem just vabatahtlikku tööd, MTÜde juures praktiliste töökogemuste hankimist, erialaorganisatsioonides toimetamist.

Tubli, tegus ja omavastutusega kodanik, kelle põhitegevusalaks ei ole olla laisk, peaks võrsuma koolipingist. Arvan, et õnn ei ulatu inimeseni, kelle igapäevaste saavutuste hulka kuulub pelgalt oma saatusega leppimine, mitte selle aktiivne kujundamine, ja see on mõtteviis, mida meie noortes juurutada tuleks.

Vanemad ja targemad võiks päid kokku pannes aabitsatarkuse tagaajamise ümber kujundada, et noor saaks sealt väärtuslikku noppida nõnda, et see nii tema isikliku kui ka kogu ühiskonna elukvaliteedi tõstmisel olulist rolli hakkaks mängima. Praegusel juhul aga on koolist tulija pea paksult fakte, osalt kasutuid, täis topitud. Lootusrikkalt ellu astuv noor aga ei pruugi elektromagnetilisest induktsioonist (11. klassi füüsika) teadlikuna elu endaga toime tulla. Millisest koolitunnist peaks praegusel juhul tulema teadmine sellest, kuidas säilitada meelerahu, käituda väärikalt, kuidas endasse uskuda ja oma unistusi ellu viia või luua täisväärtuslikku ning tervet perekonda, kestvaid ja usaldusväärseid suhteid teiste inimestega? Kümnete ajalooliste tegelaste tundmine tundub meile enesestmõistetav, kuid ehk oleks aeg rõhuasetust pisut nihutada ning inimesi ennast tundma õpetada?

Terve hulk haridussüsteemi nn produkte ei tea, mida elus väärtustada, ei oska millegi poole pürgida ega suuda ka seepärast iseseisvalt oma elukvaliteedi parandamisse panustada. Ja hukkamõistvalt sõrmega lapsevanemate poole osutamine pole ka tark tegu, kuna täiskasvanuhariduses on samasisuline lünk sees ning elukogemusest ei pruugi vajaliku teadmise tekkimisel abi olla.

Kuidas aga seda probleemi efektiivselt lahendada asuda – see on pähkel. Alles siis, kui kõik tingimused noorte aktiivsuse ja omaalgatuse tagamiseks on loodud, võib öelda, et pall on teie väravas, noored.

Konks, kust kinni haarata

Kui uus põlvkond haarab ühiskonna arengu seisukohalt olulised positsioonid, siis muutuvad selles põlvkonnas elukogemuste mõjul juurdunud tõekspidamised domineerivaks kogu ühiskonnas. Kuidas saaksime juurutada põhimõtet, et üheskoos ettevõtetu on kindlamalt ja väiksema ajakuluga õnnestuma määratud kui üksiküritamine?

Tartu ülikooli tudeng Mailis Meos leidis noorte väärtushinnanguid analüüsisivas bakalaureusetöös (2009), et 15–29-aastaste noorte hulgas on kollektiivsed väärtused üha rohkem au sees ja individualistlikud hoiakud näitavad hääbumistrendi. See võiks olla konks, kust kiirelt kinni haarata, kus vanemad generatsioonid unustaksid korraks oma vajaduse end kogu aeg peajagu pikemaks ja paremaks pidada.

Vaja on vanemate toetavat suhtumist ja noortesse uskumist ning hädapärast haridussüsteemi ümberkujundamist. Täisväärtuslikke ühiskonnaliikmeid saame kujundada kõik koos, muutes iseend ja olles seega heaks eeskujuks järelkasvule. Meie kõigi võimuses on muutuda. Mida me siis ootame? (585 sõna)

Harjutus 3.5.

I LUGEMINE

Loe läbi kunstnik Tanel Veenre arvamislugu „Tänane ei ole igavene“ (Eesti Päevaleht, 07.11.2010) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti) Ülesannete lahendamisel arvesta sellega, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna.

1. Sõnasta artikli autori tõlgenduse põhjal, mis on kultuur. (10 punkti)
2. Mida autor väitega „Eestluse suurimaks ohuks saab eestlus“ silmas peab ja millega seda põhjendab? Kas oled autori väitega nõus või mitte? Põhjenda oma vastust vähemalt 2 argumendiga. (10 punkti)
3. Kuidas suhtub artikli autor oma kodusse ja kodumaasse? Põhjenda teksti põhjal. (10 punkti)
4. Sõnasta artikli sõnum(id), mille üle autor lugejaid mõtlema tahab panna. Esita oma arvamus/hinnang selle kohta. (10 punkti)

II KIRJUTAMINE

Teoloog Toomas Paul on arvamusoos „Pärast pidusöömaaga“ (EPL, 04.01.2011) kirjutanud: „Muidugi on täiuslikkus kättesaamatu. Sellel pole muud tähendust kui olla täheks, mis teed valgustab. See näitab suunda, kuhupoole liikuda. [---] Sest kui mõni paik sind vaimustab, siis on see paik, mille sa oled kätte võitnud. Kuid üks asi on lahinguväli, kus sa tõmbad hinge pärast võitu, hoopis midagi muud aga on, kui sa teed sellest kandetooli, kuhu istuma jäädagi. Ja kui pole täiuslikkust, millega sa siis oma saavutusi võrdled, et nendega rahule jääda?“

Kirjuta arutlev kirjand (vähemalt 400 sõna), milles käsitled inimese elu tähtsaid eesmärke ning nende saavutamise võimalikkust. Pealkirjasta tekst ise. (60 punkti)

Tänane ei ole igavene

Mäletan lapsepõlvest seda ülevmagusat hetke, kui laulsin laulukaare all Olav Ehala „Kus on kodu, mis on kodu, kus on kodukoht?“. Vastus sellele oli 1990ndate alul ju iseenesestmõistetav – see peitus ühises teadmises, et eestlaste ainuke kodu on Eesti.

Mis on meie ühine teadmine nüüd? Riigis, kus meid ei ühenda üks usk. Riigis, kus meid ei ühenda põlvkonna jagu ühist lootust. Tahaks mõelda, et see on armastus. Humanistlik armastus inimese vastu, meie inimlikkuse väärtustamine.

Kuid sel hetkel libisevad riigi ja rahva piirid taas uttu, sest inimlikkuse tajumine on midagi enamat. Seda ei saa raamida ega seinale riputada. See on taju, et armastuse sisse mahub ka usk ja lootus – usk ligimese headusse ja lootus, et suudame üksteist mõista. Või isegi kui mitte mõista, siis usaldada just sellisena, nagu me siin ilmas oleme.

Olen alati imestanud, kui iseenesestmõistetavalt võtame oma praegust olemist ja ruumi selle ümber. Saja aasta pärast on kõik teisiti. Praegune ei ole igavene.

Oleme kõik aafriklased

Inimene ei sünni rahvusest või riigist, ta sünnib armastusest. On sündinud nõnda enne kõiki riike ja ehk sünnib ka tulevikus. Genograafiaprojekti teadlased on tõestanud, et iga praeguse, ligi 7 miljardi inimese veres on kild ürgemast „mitokondri Eevast“ ja ürgisast „Y-kromosoomi Adamast“, kes elasid kunagi (eri andmetel 60 000–100 000 aasta eest) Ida-Aafrika Kuristikus, nüüdse Etioopia, Kenya või Tansaania alal. Siis võiksime kõik end tunda ju aafriklastena? Igal juhul oleme kõik sugulased, kelle liivakastiks on koduplaneet Maa. Hea on teada, et kui nihutada piire mööda kera, siis saavad need ühel hetkel üheks. Selles plaanis muutub eriti kurjakuulutavaks igasugune marurahvuslus, lühinägelik veendumus, et rahvus ja riik on inimesest ülemad ja igavesed. Ma kardan, et enese avara eest sulgemine kaotab võimaluse vaadata silmapiiri, hingata vabalt pealpool pilvi.

Okastraadistatud müüride vahel kõngub elu, kinnises ruumis muutub õhk vaeseks ja läppunuks. Eestluse suurimaks ohuks saab eestlus. Mis kasu on põhjakorealastel nende riigist ja rahvusest, kui kõht on tühi ja hing kõngus?

Kui väike peab inimene olema, et kõike võõrast karta ja vihata? Samal ajal on rahvaid, kes on suutnud ilma maata säilitada keele ja kultuuri – hingejõu hinnaga.

Iroonilisel kombel on me verisulis rahvusriigi rahvus tegelikult geneetiline segu väga paljudest rahvastest. Õnneks on meil ühine keel. [---]

Vaatan oma sõpru ja õpilasi, kes liiguvad mööda maailma muretu enesestmõistetavusega. Kohanemisvõime maailmameistrid seavad end üks päev sisse Londonis, siis Sri Lankal ja kui süda jääb Massachusettsisse, seavad nad end sisse seal. Selles valguses olen mõistnud, et tulek ja minek ei tähenda enam sedasama, mida see tähendas 30 aastat tagasi, kui isegi Soome-reis võis tunduda kaugem ja keerulisem kui Maa-väline kogemus. Rääkimata tulekust ja minekust paarisaja aasta eest, mil väheste eestlaste Tallinnas käik oli nende elu tipp hetk, millest räägiti kogu elu. Ülejäänutele oli pühapäevahommikune sõit kirikusse elu pikim teekond. Kui siis keegi otsustas hüljata kodukoha ja minna laia ilma õnne otsima, kirjutati ta tõenäoliselt muinasjuttu, sest sellises minekus oli juba midagi kangelaslikku. Ajal, kui sõit Pariisi võtab vähem aega kui kunagine sõit Virtsust Tallinna, on kodu jätmise mõiste muutunud. Kuid stabiilne (kodukollet hoidev, juureteadlik) ja dünaamiline (otsiv, edasi perutav) ilmapilt on endiselt vastuolus.

Kui räägin kodust, mõtlen kultuurist. Kultuur on siduv mõrt, mis seob meid üksteisega. Loob sildu, mis algavad kõige inimlikumalt baasilt. Jonnakas kultuur on nagu kõrbetaim, mis saab ka ilma vihmata toidu kätte pinnase sügavamatest kihtidest. Oluline on juur, tarkus, mis seob inimestega, kes on olnud siin enne mind. Kuulates gregoriaani laule või šamaanide loitse, näen seal kildu iseendast ja see side ei luba muutuda pidetuks.

Üks oluline ja humanistlik aspekt kultuuri puhul veel – ta loob juurde usaldust. Seda nähtamatut sideainet, millel püsib me kooseksisteerimine. Kui vaadelda usaldust umbusu vastandina, siis näengi usku inimesse.

Trööstitu ja armas

Muidugi ei loo kogu kultuur iseenesest usaldust. Kuid olen kindel, et on kõrge kaarega sildu, mis lõikavad õhku seal, kus see on juba hõre. Need sillad ühendavadki minu tänast üürikest olemist teiste olemistega eilses ja homses. Need sillad lähevad paratamatult uhke kaarega üle riigipiiride ja rahvaste. Kuid üks ots – see, mis on minul pihus – vajab ju paratamatult sillapead. Olgu selleks siis sombune ja võsane maalapp koordinaatidega 59°26´ põhjalaiust ja 24°46´ idapikkust.

PS Sõitsin mõne nädala eest maale, et katta kinni roosid ja vaadata maakodu enne talve üle. Vaatasin Lääne-Eesti tuhakarva taevast, madalat ja ühtaegu avarat, taevast, mida raamimas raagus pajuvitste võsa, tuhanded vitsad üksteisega läbi põimunud – just nagu meie inimesed. Võsa ääres olid üksikud rähmased lumelaigud, häbelik sissejuhatuse ees ootavale talvele. Sain viimase peotäie kollaseid kukeseeni (mis siis, et neil oli hoopis tumepruun kübar). See kõik tundus mulle trööstitu ja vaene, kuid ütle mata armas ja oma. Midagi sellist, mida ma ei saaks kunagi kogeda Lõunamere ääres või metropolis.

Ma tean, et kui mu kaugele kolinud sõbrad tulevad tagasi ning näevad neid lumelaike ja kukeseeni – siis tuleb see kõik taas meelde. Maakaart, millel asub punane täpp kodu kohal, ei asu üheski atlas ega protokollis, see kaart on südames. (798 sõna)

Harjutus 3.6.

I. LUGEMINE

Loe läbi Ilmar Raagi essee „Milleks kaitsta eesti kultuuri?” (Eesti Ekspress, 07.03.2010) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti)

Ülesannete lahendamisel arvesta, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna.

1. Selgita mõiste „kultuur” tähendust akadeemilisest ning autori vaatepunktist. (10 punkti)
2. Nimeta 3 põhjust, miks on autori arvates vaja kaitsta eesti kultuuri. Põhjenda, millist neist pead kõige olulisemaks. (15 punkti)
3. Missugusele 3 eetilisele põhimõttele autor kultuuri üle arutledes tugineb? Mis on autori arvates neist olulisim? Miks? (15 punkti)

II. KIRJUTAMINE

Mark Soosaar kirjutab artiklis „Eesti keel ja kultuur vajavad paremat kaitset”: „Prantsusmaal põlenud autod hoiatavad, et kultuuri(de)st ei tohi kergekäeliselt mööda vaadata. Üha rohkem rahvast liigub riigist riiki. Tööjõu ränne pole mitte robotite, vaid kindlate kultuuritaustade, ajalooliste keelte ja uskumuste liikumine. Kuidas tagada üheaegselt nii põlis- kui ka külaliskultuuride endaksjäämine ja sõbralik lõimumine? On see ülepea võimalik? Mure, kuidas mitte tasalülitada üleilmastumise voolus, valdab nii indiviide kui ka rahvaid. Mõistagi on selleks vaja efektiivselt kaitsta iga keele ja kultuuri õigust oma kohale päikese all.” (Sirp, 23.02.2007)

Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand sellest, milles näed eesti kultuuri varitsevaid ohtusid ning milline on eesti kultuuri tulevikuväljavaade. Pealkirjasta kirjand. (60 punkti)

Ilmar Raag

Milleks kaitsta eesti kultuuri?

Meie põhiseaduse preambulis on öeldud, et see riik on loodud eesti keele ja kultuuri kaitseks. Eesti kultuuri ei peeta samas aga vajalikuks defineerida. Nii seisab see lause seal sellise iseenesestmõistetavusena, et mõjub peaaegu tautoloogiana.

Hoolimata definitsioonide rohkusest mõistetakse akadeemiliselt kultuuri mingi kindla väärtuste koguna, mis määrab meie käitumist. Kultuur on viis, kuidas me lahendame oma probleeme ja suhestume maailmaga. Selline struktureeritud informatsioonikogum programmeerib võrdselt Kivirähki „Rehepapi” ja Eesti maksusüsteemi; niisamuti telesaate „Võta või jäta” ja kinnisvarabuumi.

Tore, kuid miks ma peaksin seda kultuuri kaitsma? Milline on eesti kultuuri eetiline sisu? Et põhiseadus mind sel puhul ei aita, siis on tee selle kultuuri prioriteetsete väärtuste tuvastamisel avatud kõikidele võimalustele.

Minu jaoks on iga kultuuri tähtsaimaks tunnuseks seal toimivad inimsuhete reeglid. Nii selles osas, mis puudutab oma kogukonda, kui ka suhtumises võõrastesse. Neil reeglitel on potentsiaalselt tohutu jõud.

Eesti riik tuli ju Teisest maailmasõjast välja ainult seetõttu, et pärast relvadega peetud lahingute kaotamist jäi ka nelikümmend aastat hiljem järele kultuur, kuhu oli sisse programmeeritud mäss võõrvõimu vastu, niipea kui võimalus avanes. Nii oleks lihtne praegune jutt lõpetada loosungiga, et meie kultuur on Eesti viimane ja otsustav kaitseliin. Seda tehes me unustaksime aga asjaolu, et ühe iseseisva riigi tekkimiseks on vaja ühelt poolt enesemääramise tahet ja teiselt poolt teiste riikide nõusolekut seda tunnustada. Seda viimast tuleks veel kord korrata – Eesti ja Abhaasia peamine vahe on selles, et meid on riigina tunnustanud tunduvalt rohkem riike kui neid. Üks riik vajab tunnustust.

Küüniline või mitte, aga ka meie liitlastel on alati omad huvid. Kuna Eestis ei ole olulisi maavarasid ja meie geopoliitiline tähtsus ja turg on mikroskoopilised, siis oleme Euroopaga või NATOga eelkõige väärtusliidus. Kui ühine kultuur kaob, siis on läbi ka see liit. Seejuures ma ei usu, et meie sõbrad maailmas on tekkinud tänu meie enesekesksele usule palju kannatanud rahva ainupärasusse. Muidugi, enesemääramisõiguse poliitilisest korrektsusest tulenevalt on nad viisakad: „Oh, te kaitsete OMA kultuuri. Tore. Aga mis meil sellest?”

Kultuuri võib vaadelda ka kui kommunikatsiooninähtust, mis loob inimestevahelisi seoseid. Puhtinstrumentaalselt näitab ajalugu, et mõned kultuuridest on olnud ühendavamad kui teised. Peamine vahe seisneb väärtusplatvormide avatuses. Kui võrrelda samadest juurtest lähtuvate judaismi ja kristluse arengut, siis judaism lubas väljavalitust vaid ühele rahvale, samal ajal kui kristlus pakkus lunastust kõigile. Järeldus sellest kõlab küüniliselt ja paradoksaalselt. Mida enam me leiame erandlikke väärtusi oma kultuurile, seda vähem on sõpradel võimalust meiega suhestuda. Jah, loomulikult on nad uudishimulikud ja kiidavad maailma mitmekesisust, aga sõpruse jaoks on vaja ka ühist baasi.

Pöörame selle pildi teistpidi ja esitame uuesti küsimuse: milliseid sõpru me ise soovime? See on sama medali teine külg, mis räägibki eesti kultuuri eetilises sisust. Olgu järgnev kui üks isiklik usutunnistus, sest teised võivad sellega mitte nõustuda.

Ma olen eestlane ja ükskõik mida ma ei teeks, jään ma alati eestlaseks. Sellest hoolimata ei otsusta see sünnipäraselt kaasa antud määratlus seda, kes ma inimesena olen. Praeguseks hetkeks olen aru saanud, et mind kui inimest defineerib eelkõige aukartus elu ees või ligimesearmastuse nõue. See on põhimõte, mis potentsiaalselt seob mind kogu inimkonnaga, ning eetilises mõttes on see igal juhul kõrgem kui miski muu, sealhulgas geneetilise eestluse ülimumustamine. Kui eestluse püsijäämiseks oleks vaja sooritada massimõrvu või alandada teisi, siis sellega ma ei nõustu. Jääda ellu lurjuse südametunnistusega ei ole valik. Poliitiliselt on selle väärtuse parimaks väljenduseks demokraatia, mis eeldab, et kõik inimesed on sünnilt võrdsed ja peavad oma saatuse kujundamiseks omama võrdseid võimalusi. See põhimõte on meie põhiseaduses ka ilusasti olemas. Kui nüüd keegi arvaks, et see on kui üleskutse allaheitlikkusele, siis nii see ei ole. Võrdselt iga elu austamisega eeldan teistelt ka sama suhtumist minusse. Iga inimene, kes soovib oma elu elada eesti keeles ja oma suguvõsa traditsioonide kohaselt, peaks seda saama.

Loomulikult on siinkohal võimalik astuda vabaduse ja tahte paradokside skolastikasse, sest ühe inimese absoluutne vabadus piirab väga tihti kellegi teise sarnast vabadust. Seetõttu on minu teiseks väärtuseks õigus kahelda kõiges. Ka sellesamas põhimõttes endas.

See on ju vägagi omane eesti kultuurile, kus pimedal ja verejanulisel dogmatismil on harva kohta olnud. Heatahtlik nimetab seda põhimõtet paindlikkuseks ja pahatahtlik selgrootuseks. Kas see kahtluse imperatiiv võib kõrvaldada üldise aukartuse elu ees? Ei, sest ka ühelgi teisel põhimõttel ei ole absoluutset väärtust.

Ning kolmanda väärtusena tahan ma kaitsta eestlust, senikaua kuni see ei sattu vastuollu kahe esimese põhimõttega. See on ju loomulik instinkt.

Seega, kui ma eeldaks, et ka konstitutsioonis on asjad kirja pandud tähtsuse järjekorras, siis olen ma põhiseaduslik ketser, sest aukartus elu ees on mulle tähtsam kui eesti keele ja kultuuri kaitsmine. Aga mulle meeldiks mõelda, et eesti kultuuri tegelikuks sisuks ongi sellesama aukartuse ja avatuse kandmine. Siis oleks minu jaoks kõik korras ja mul ei oleks raske leida kogu maailmast inimesi, kes sama moodi mõtleavad.

(772 sõna)

(Teksti on kohandatud.)

4. POPULAARTEADUS

Harjutus 4.1.

I LUGEMINE

Loe läbi Heno Sarve artikkel „Soomeugriluse olevik ja tulevik“ (Horisont, 2007) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti) Ülesannete lahendamisel arvesta sellega, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna.

- 1. Selgita, miks on hakanud Venemaal elavad soomeugrilased oma kodupaikadesse tagasi rändama. Nimeta vähemalt 3 põhjust. (15 punkti)**
- 2. Analüüsi, kuidas ja miks on 20. sajandil muutunud soomeugrilaste arvukus Venemaal ja Euroopas. Too välja 3 peamist muutuste suunda. (15 punkti)**
- 3. Võrdle soome-ugri rahvaste arenguvõimalusi Venemaa ja Euroopa Liidu koosseisus. Too selle kohta tekstist vähemalt 2 näidet. (10 punkti)**

II KIRJUTAMINE

Tšehhi kirjanik Milan Kundera on oma essees *Die Weltliteratur* (2007) (tõlkes „Maailmakirjandus“), muu hulgas sedastanud: „Väikerahvaid ei erista suurtest mitte nende rahvaarvu kvantitatiivne kriteerium, vaid midagi sügavam. Väikeste rahvaste jaoks pole eksisteerimine mitte iseenesestmõistetav, kaheldamatu tõsiasi, vaid alatine küsimus, kihlvedu, risk; nad on alati kaitsepositsioonil silmitsi Ajalooga, mis on nendest vägevam jõud, mis nendega ei arvesta, mis koguni ei pane neid tähele.“

Kirjuta arutlev kirjand (vähemalt 400 sõna), milles käsitled väikerahvaid ähvardavaid ohte ja neile avanevaid võimalusi globaliseerivas maailmas. Pealkirjasta tekst ise. (60 punkti)

Soomeugriluse olevik ja tulevik

Soomeugrilasi on maailmas selleks liiga vähe, et nende arengule oleksid kohaldatavad üleüldiselt aktsepteeritavad arengukäsitluskäsitlused. Seetõttu on teaduses väga lihtne nende arenguga manipuleerida, rakendades arenguskeeme, mis ei arvesta kohaliku ajaloo käiku.

/- - /

Oma rahvusliku mineviku- ja tulevikunägemuse kindlustamiseks peab iga rahvas paratamatult otsima liitlasi. Umbes veerand tuhande aastase teadusteoreetilise ajaloo soomeugrilus on identiteeditoeks ungarlastele, soomlastele, eestlastele, udmurtidele, ersalastele, maridele, mokšalastele, komidele, karjalastele, saamidele, hantidele, vepslastele, mansidele, isuritele, liivlastele, vadjalastele ja ka soomeugrilastega koos uurali keelkonda kuuluvatele samojeedi rahvastele neenetsitele, sölkuppidele, nganassaanidele ja eenetsitele. /- - /

Soome-ugri keelte kõnelejaid on Euroopa Liidus pisut üle 20 miljoni ehk peaaegu kümnendik kogu rahvastikust, Venemaal ligi kaks miljonit ehk pisut enam kui sajandik rahvastikust. /- - /

Asualade poolt kuuluvad eespool loetletud seitsmeteistkümnest soome-ugri rahvast seevastu vaid viis (ungarlased, soomlased, eestlased, saamid ja liivlased) Euroopa Liitu. Ülejäänud tosin, kõik samojeedi rahvad ning lisaks väikese osana ka saamid Koola poolsaarel, on tänapäeval Venemaa koosseisus. Euroopa Liidu soomeugrilastest puudub omariiklus vaid saamid ja liivlastel.

Venemaa administratiivjaotuses on olemas soome-ugri rahvusnimelised haldusüksused, nagu Udmurdi, Mordva (ersa ja mokša), Mari El ja Komi vabariigid ning Handi-Mansi autonoomne ringkond; samojeedi rahvusnimelised on Neenetsi, Jamali-Neenetsi ja Taimõri (dolgaani-noonetsi) autonoomsed ringkonnad. Sellised rahvusnimelised haldusüksused, eriti veel, kui need kannavad eksitavalt nimetust vabariik, tekitavad illusiooni omariiklusest. Oluline on aga, et mitte üheski neist ei ole soome-ugri nimirahvas rahvastiku enamusrühmuseks; ainus

niisugune, Komi-Permi Autonoomne Ringkond, likvideeriti 2004. Tulenevalt sellest ei saa Venemaa soomeugrilased taotleda omanimelistel haldusaladel oma keelele ja kultuurile eelisõigusi. /- - -/

Enamikul Venemaa soome-ugri rahvastest jääb oluline osa asualast väljapoole nendenimelist haldusala: ersadel-mokšadel kaks kolmandikku, maridel pool, hantidel-mansidel, karjalastel ja udmurtidel ligi kolmandik.

Tabel 1. Uurali keelkonna rahvaste nimelised haldusalad Venemaal 2002

Haldusala	Nimirahva osakaal (%)	Kogu Venemaa vastavast rahvast elab sel territooriumil (%)
Udmurdi Vabariik	29,3	72,3
Mordva Vabariik	31,9	33,7
Mari El Vabariik	42,9	51,7
Komi Vabariik	25,3	87,4
Karjala Vabariik	9,2	70,3
Permikomi Autonoomne Ringkond	59,1	64,1
Handi-Mansi Autonoomne Ringkond	1,9	67,4
Neenetsi Autonoomne Ringkond	18,7	90,2
Jamali-Neenetsi Autonoomne Ringkond	5,2	?
Taimõri Autonoomne Ringkond	7,7	?

Tabel 2. Soome-ugri riigid Euroopa Liidus

Riik	Riigirahva osakaal (%)	Kogu maailma vastavast rahvast elab riigis (%)
Ungari	92,3	64,9
Soome	99,3	80,0
Eesti	67,6	84,6

Tabelite 1 ja 2 võrdlemisel ilmneb üsnagi selgelt Venemaa etnilise nimetusega haldusüksuse ja Euroopa Liidu rahvusriigi vastandlikkus: nimirahva osatähtsus Venemaal on kõrgem nõrgema majandustasemega rahvuspiirkondade rahvastikus, seevastu Euroopas on riigirahva osatähtsus kõrgem tugevama majandusega riigis. Kuigi sinne võrdlus hõlmab vaid Venemaa soome-ugri rahvaste nimelisi haldusüksusi, osundab see sellegipoolest nimirahva mitteosalemisele majanduslikes otsustes ehk lihtsamalt väljendudes – koloniaalrežiimile.

Viletsad majandusolud ning ka otseselt kommunistliku režiimi poolt põlisrahvaste vastu suunatud tegevus – näiteks nõudmine, et põllumajanduse kollektiviseerimine oleks rahvuskülades intensiivsem; poliitilised repressioonid rahvusliku haritlaskonna vastu; kõrgem sõjaväkke mobiliseerimise tase maaelanikkonna hulgas sõja ajal – muutsid etniliste nimetustega halduspiirkonnad nende nimirahvaste esindajatele ebasoodsaks elukeskkonnaks.

Venemaa suuremate soome-ugri rahvaste udmurdi, mari, ersa, mokša ja karjala külaelanike väljarändamine nimihaldusaladelt kujunes sovetiaastatel järjepidevaks. Eriti massiline oli kodukülade tühjenemine mordvalastel kollektiviseerimisperioodil 1926–1939 ning maridel ja udmurtidel põllumajanduse industrialiseerimisperioodil 1959–1970, kusjuures väljarännanud ei jäänud elama sama piirkonna või naaberlade linnadesse, vaid suundusid Venemaa teistesse, kaugematesse piirkondadesse.

Üllatuslikult näitavad Venemaa viimase, 2002. aasta rahvaloenduse tulemused selle rände vastupidiseks pöördumist postsovetlikul perioodil: soome-ugri rahvaste nimelistel haldusaladel kahaneb nende rahvaste arvukus aeglasemalt kui väljaspool. Millega seda seletada?

Põhjusi on ilmselt mitmeid. Turumajandusele üleminekuga kadusid paljud riigi dotatsioonid tööjõu värbamiskampaaniates, mis varem meelitasid näiteks marisid vaesunud

koduküladest Tjumeni naftaväljadele või Kasahstani uudismaadele. Etniline enesemääratlemine postkommunistlikus ühiskonnas on vabam kui varem ning seetõttu kasutatakse julgelt võimalust olla eile Tuulas venelane, täna Glazovis udmurt ja homme Kaasanis tatarlane. Rahvuslikud liikumised leiavad oma tegevuseks riigieelarvelist toetust ja ettevõtjate sponsorlust eelkõige oma rahvusnimelistel haldusaladel.

Föderaalringkondade kasutuselevõtt Venemaa territoriaoljaotuses 2000. aastast alates on viinud rahvusvabariikide-nimelised haldusüksused riigi strateegilistes otsustes osalemisest ühe taksonoomilise ühiku võrra kaugemale. Ka muud haldussüsteemi ümberkorraldused on suunatud rahvusnimeliste haldusüksuste erioiguste vähendamisele. Juba varemgi vaid nominaalsest rahvaste föderatsioonist on arenemas haldusüksuste föderatsioon.

Venemaa soomeugrilaste arvukuse muutumine kinnitab, et udmurtide, ersade, mokšade, maride ja komide koguarvu ning ka vastavate keelte kõnelejaskonna arvukuse arengule ei ole Venemaa postkommunistlik aastakümme positiivselt mõjunud. Vastupidi, 20. sajandil korduvalt ränki hoope saanud varasemate sajandite normaalne kasvukõver on uuel aastatuhandel kõigil suurematel Venemaa soome-ugri rahvastel pöördunud enneolematult kiirele langusele. Pisut on pidurdunud sellel aastakümnel karjalaste rahvuskeelsuse langustempo, samas viitab nende eneseteadvuse järgi määratletud arvukuse kiire langus võimalusele, et paljud varasemal rahvaloendusel karjalasena esinenud pidasid end 2002. aastal soomlaseks. Samas saame järeldada, et vabam etnilise enesemääramise võimalus on märgatavalt soosinud põlis- ja väikerahva eristaatust nautivate hantide ja manside arvukuse kasvu. Veelgi rõõmustavam on näha, et ka handi ja mansi keelte kõnelejaskond ei kahane enam nii kiirelt kui varem. Vepslased, kes suutsid juba 1980. aastatel meid üllatada oma kiire hääbumise kasvuks pöördumisega, ei ole siiski suutnud seda suunda säilitada.

Hoolimata tunduvalt suuremast arvukusest ja majanduslikust edukusest ei saa ka Euroopa Liidu soome-ugri riigid rahul olla oma rahva loomuliku iibega, mis kipub pigem negatiivne olema. Kui oma rahvusriigis on etnilise eneseteadvuse säilitamine Euroopa Liidu tingimustes iseenesestmõistetav, siis mujale elama asumisel on see ehk otstarbekas vaid juhul, kui on plaanis kodumaale naasta või asutakse väljapoole rahvusriiki jäänud ajaloolistel rahvusosaladel nagu näiteks ungarlased Transilvaanias. Vaevalt rõõmustaks prantslasi, kui nende vastvalitud ungari päritolu president Nicolas Sarkozy alustaks oma peokõnesid Petőfi (kes muide tegelikult oli päritolult hoopis slovakk) tsiteerimisega.

Niisiis ei ole soomeugrilaste arvukuse kiiret suurenemist loomuliku demograafilise juurdekasvu teel ei Venemaal ega ka Euroopa Liidus lähiajal loota. Kõige suurem reserv, vähemalt eneseteadvuse järgi arvukuse kasvuks, tundub praegu olevat Venemaal põlisrahvaste majanduslike privileegide seadustele tuginevalt hantidel, mansidel ja saamidel, samuti ka neenetsitel. Vähemalt esialgsed andmed näitavad, et eneseteadvuse kasvuga võib kaasneda ka rahvuskeele prestiiži mõningane tõus.

Euroopa Liidu soomeugrilastest on suurimat arvukuse kasvu oodata eestlastel, kuivõrd Venemaa agressiivne hoiak Eesti ja selle kaudu ka Euroopa Liidu suhtes võib viia mitte-eesti päritoluga Eesti elanikkonna assimileerumisele. Just nende hulgast, kuid miks mitte ka Somaalia päritoluga soomlaste või Balkani päritoluga ungarlaste seast, võivad tulla vaoshoitud meelega soomeugrilaste sekka kirglikud rahvuslased, nagu seda oli Sándor Petőfi. (977 sõna)

Harjutus 4.2.

I LUGEMINE

Loe läbi Claudia Dreifusi intervjuu sotsiaalpsühholoog Daniel Gilbertiga (1957) „Kui palju õnne saab raha eest osta?“ (New York Times, 2008) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti) Ülesannete lahendamisel arvesta sellega, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna.

- 1. Analüüsi pealkirja vastavust tekstile. Põhjenda oma seisukohti. (10 punkti)**
- 2. Autor väidab, et paljudel inimestel on ebatäpsed või vigased arusaamad sellest, mis on õnn. Nimeta kolm põhjust, mis teeb õnne/ebaõnne tunnetamise keeruliseks? (10 punkti)**
- 3. Selgita autori mõttekäiku, et inimesed peaksid oma õnne targalt „ostma“. (10 punkti)**

4. Missugune on raha ja õnne suhe? Esita oma väidete kinnituseks tekstist 3 näidet. (10 punkti)

II KIRJUTAMINE

Tõnu Viik kirjutab artiklis „Mis on õnn?“. „Kuid vaatamata sellele, et me ei mõtiskle päevast päeva selle üle, mis on õnn, tahame ometi õnnelikud olla. Seda soovib meist enamik ja peaaegu iga päev. Millest selline ebateaduslik soov püüelda millegi poole, mis on teaduslikust diskursusest ebapädeva probleemina välja praagitud? Isegi 20. sajandi filosoofias on õnne järele küsimist pseudoprobleemiks peetud, kuna sellele pole võimalik teaduslikul moel vastata.“ (Päevaleht, 23.07.2005)

Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand, milles käsitled õnnelikuks saamise ja õnnelikuna elamise võimalusi. Peakirjasta tekst ise. (60 punkti)

Kui palju õnne saab raha eest osta?

Harvardis tuntakse sotsiaalpsühholoog Daniel Gilbertit Professor Õnne nime all, kuna 50aastane teadlane juhib laborit, mis uurib inimese õnne loomust. Gilberti raamat „Strumbling on Happiness“ („Komistades õnne otsa“) püsis New York Times'i bestsellerite nimekirjas 23 nädalat ja võitis 2007. aastal populaarteaduslikele raamatutele välja antava Royal Society Prize'i.

Kuidas komistasite selle uurimisvaldkonna otsa?

See juhtus minuga umbes 13 aastat tagasi. Oma karjääri esimese kümnendi veetsin, uurides seda, mida psühholoogid nimetavad fundamentaalseks omistusveaks, mis tähendab, et inimestel on kalduvus ignoreerida olukordade mõju teiste inimeste käitumisele.

Näiteks miks arvavad paljud, et harimata inimesed on rumalad?

Olin valmis sellega tegelema veel palju aastaid, kuid mu enda elus juhtus mitmeid asju. Lühikese aja jooksul lahkus meie seast mu juhendaja, suri mu ema, lagunes abielu ja teismelisel pojalt tekkisid koolis probleemid. Leidsin varsti, et nii halb, kui mu olukord ka oli, polnud see muserdav. Läksin eluga edasi.

Ühel päeval, lõunastades sõbraga, kel olid ka rasked ajad, ütlesin talle: „Kui oleksin endalt aasta tagasi küsinud, kuidas kõige sellega toime tulla, oleksin ennustanud, et ma ei suudaks hommikul voodist väljagi tulla.“

Ta noogutas ja lisas: „Kas oleme ainsad, kes eksivad nii rängalt, ennustades oma reaktsiooni äärmuslikule stressile?“

See pani mind mõtlema. Mõtisklesin: kui täpselt ennustavad inimesed oma emotsionaalseid reaktsioone tulevikusündmustele?

Kuidas on see seotud õnne mõistmisega?

Kui me ei suuda ennustada, kuidas me tulevikus käitume, ei saa me seada endale realistlikke eesmärgi või mõelda välja, kuidas neid saavutada.

Minu laboris oleme näinud ikka ja jälle, et inimesed on võimetud ennustama, mis neid õnnelikuks – või õnnetuks – teeb. Kui me ei suuda hinnata, milline tulevik on parem kui teised, on raske õnne leida. Tõde on selles, et halvad asjad ei mõjuta meid nii sügavalt, kui me seda kardame. Sama kehtib ka heade asjade kohta. Me kohaneme mõlemaga väga kiiresti.

Hea uudis on see, et pimedaks jäämine ei tee meid nii õnnetuks, kui me seda ette kujutame. Halb uudis on, et loteriivõit ei tee meid nii õnnelikuks, kui me loodame.

Kas see tähendab, et inimesed on õnnelikud, hoolimata sellest, millised kaardid neile kätte jagatakse?

Liigina kaldume olema mõõdukalt õnnelikud, mida iganes me saame. Nullist sajani ulatuval skaalal hindavad inimesed oma õnnelikkust tavaliselt 75ga. Me üritame jõuda sajani, teinekord ka jõuame. Kuid me ei püsi seal kaua.

Kindlasti kardame, et olud sunnivad meid langema 20 või kümneni – lähedase surm, suhte lõpp, tõsine tervisehäire. Kuid nende juhtudes naaseme oma emotsionaalse põhioleku juurde kiiremini, kui ennustada oskame. Inimesed on meeletult paindlikud.

Kas enamik meist hellitab ebarealistlikke arusaamu sellest, mis on õnn?

Ebatäpseid, vigaseid arusaamu. Vähesed meist suudavad täpselt hinnata, kuidas nad end homme või järgmisel nädalal tunnevad. Just seepärast ostame liiga palju, kui läheme tühja kõhuga poodi, ja kui ostleme pärast suurt eset, soetame liiga vähe.

Teine tegur, mis teeb keeruliseks meie tulevase õnne ennustamise, on see, et suurem osa meist on mõistuspärastajad. Me ootame, et kui elukaaslane meid maha jätab või meid tööl suurest edutamisest ilma jäetakse, oleme muserdatud.

Kuid asjade toimudes ütleme endale peagi „Ta polnudki minu jaoks see õige“ või „Ma vajangi rohkem vaba aega oma pere jaoks“. Inimestel on imetlusväärne anne leida viise, kuidas negatiivsete sündmuste mõju pehmenada. Nad kardavad, et saatuselöökidel on palju hullem mõju, kui see tegelikkuses on.

Kui meil neid mehhanisme poleks, kas oleksime liiga masenduses, et eluga edasi minna?

See võib nii olla. Näib, et inimesed, kes kannatavad kliinilise depressiooni käes, on tihti võimetud sündmuse teise nurga alt vaatama. See viitab sellele, et kui meie ülejäänud seda ei suudaks, võiksimme samuti masenduses olla.

Kas Teie kui õnnest rääkiva bestselleri autor oskate anda inimestele nõu, kuidas seda saavutada?

Ma ei ole dr Phil (tuntud USA telepsühholoog – toim).

Me teame, et kõige paremini vihjab sellele, kui õnnelik inimene on, lähedaste suhete ning pere ja sõpradega veedetud aja hulk.

Me teame, et see on märgatavalt tähtsam kui raha ja mõnevõrra tähtsam kui tervis. Nii näitavad uuringuandmed. Huvitav on see, et inimesed ohverdavad tihti sotsiaalsed suhted, et saada asju, mis ei tee neid õnnelikuks – raha. Just seda pean silmas, kui soovitan, et inimesed peaksid õnne targalt „ostma“. Uuringutest teame ka, et inimesed kalduvad nautima rohkem elamusi kui asju. Nii et kui sul on võimalik kulutada x dollarit puhkuse või hea eine või kinoskäigu peale, toob see rohkem õnne kui mõni kestav hüve või asi. Selle üks põhjus on see, et elamusi jagatakse tavaliselt teiste inimestega, aga asju mitte.

Te ütlesite praegu välja ühe väga ebaameerikaliku mõtte.

Oh, elamustele saab kulutada väga palju raha. Inimesed arvavad, et auto peab vastu ja teeb sind seepärast õnnelikuks. Kuid see ei käi nii. See vananeb ja laguneb. Elamustega seda ei juhtu. „Pariis jääb sulle alati alles“ – just seda pidas Bogart silmas, kui ta selle lause Ingrid Bergmanile ütles. Kuid kas pesumasin jääb sulle alati alles? Ei.

Täna lähen ma Dallasesse, et oma naisega kokku saada, ning lendan esimeses klassis, mis on naeruväärselt kallis. Kuid see elamus on märksa nauditavam kui uus ülikond.

Järgin seda, mida olen uuringutest õppinud, ka nii, et nüüd, kui mul on piisavalt dollareid, ei aja ma neid enam taga, sest tean, et mu õnne väliseks suurendamiseks läheb vaja väga suurt summat. Te ei saaks mulle maksta 100 000 dollarit selle eest, et jätaksin ära kohtumise oma lastega.

See pole nii seepärast, nagu oleksin rikas. See on seepärast, et tean, et sada tuhat ei tee mind nii õnnelikuks kui suhtlemine oma lastelastega.

Seega olete kinni arusaamas, et rahaga ei saa õnne osta?

Nii ma ei ütleks. Andmed näitavad, et vaeste puhul saab väikese rahaga osta palju õnne. Kui oled rikas, saab suure rahaga osta natuke õnne juurde. Kuid mõlemal puhul suurendab õnne just raha.

Kas Teie, Dan Gilbert, olete õnnelik inimene?

Olen. Usun, et minu elus juhtuvad head asjad ja see läheb nii edasi. Ma pole nii optimistlik ülejäänud inimkonna suhtes, kuid mina olen nii õnnistatud, et see on lausa hirmutav. Kahju teile pettumust valmistada, aga mul on tugev eelsoodumus olla päikseline. Armastan naerda, mu raamat on täis nalju. (977 sõna)

Harjutus 4.3.

I. LUGEMINE

Loe läbi katkend Raivo Palmaru artiklist „Tegelikkus, mida me loome” (Akadeemia 2009, nr 3) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti) Ülesannete lahendamisel arvesta sellega, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna.

- 1. Missugune on konstruktivistlik seisukoht sündmuse ja selle kajastamise suhte küsimuses? Selgitage seda oma sõnadega. (10 punkti)**
- 2. Kuidas mõistate tekstis sisalduvat väidet, et meediasõnumid on valiku(te) tulemus? (10 punkti)**
- 3. Leidke tekstist vähemalt kolm väidet, mis toetavad seisukohta, et meedia loob tegelikkust, ja väljendage nende kohta oma arvamust. (10 punkti)**
- 4. Sõnastage artikli põhiidee ja tooge välja oma seisukoht selle suhtes. (10 punkti)**

II. KIRJUTAMINE

Ehkki me kõik kasutame meediat eri viisidel, kujundab see meie kultuurilisi hoiakuid ning väärtusi. Ühiskond mõjutab meediat ja meedia ühiskonda.

Kirjuta vähemalt 400 sõnast koosnev arutlev kirjand, kus käsitled meedia kui nüüdisaegse ühiskonna võtmesüsteemi toimimist ja rolli. Pealkirjasta tekst ise. (60 punkti)

Sündmused järgnevad uudistele

Ajakirjanikud kujutavad enamasti ette, et nemad peegeldavad maailmas toimuvat. Ja kui inimestelt küsida, mis on meedia funktsioon, mida ta peaks nüüdisühiskonnas tegema, siis saame enam-vähem ühesisulise vastuse: meedia peab levitama ühiskonnas vallatavat infot ja olema foorumiks, kus on esindatud ühiskonnas konkureerivad huvid. Sedasama võib väljendada ka lühemalt: meedia peab peegeldama tegelikkust ja avalikku arvamust. Meedia on siin teabe edasiandmise vahend – meediasõnumid annavad edasi juba olemasolevaid asju. Selles kujutluses järgnevad sõnumid tegelikkuses toimuvatele sündmustele. Konstruktivistlikust vaatekohast on aga vastupidi: sündmused järgnevad uudistele. Traditsiooniline ontoloogia ja epistemoloogia on dualistlikud, need lähtuvad sellest, et on olemas objekt ja subjekt, reaalsus ning taju ja keel. Reaalsus on olemas ja kogu arutlus piirdub sellega, kuidas sõnum on sellega seotud ning kas see seos on õige. Konstruktivism aga ei lähtu pelgalt sellest, et mingi nähtus on olemas, vaid püüab selgitada, kuidas me loome seda, mida me käsitame reaalsena.

Lihtsameelne on arvata, et see, mida meedia meile esitab, on reaalsuse sümboliline (võrdkujuline) peegeldus, või siduda mingi sõnumi tähendust sündmuse kui sellisega. Suhtlustegu on seotud sündmuse käsituse, mitte asjade tegeliku seisuga maailmas. Selles väljendub meie hinnang asjadele, mitte asi iseeneses. Sõnum esitab käsituse ja on seotud inimeste uskumustega – sellega, mis arvatakse olevat tõsi. Meediakommunikatsioonis antakse edasi ainult käsitus, mis loob asjast, sündmusest või isikust mingi versiooni. See on üks paljude võimalike seast, rööbiti sellega on muid sama sündmuse või asja kirjeldamise võimalusi. Need näitavad sündmuse teises valguses või jutustavad neist teise loo.

Meediasõnumid on valiku, Niklas Luhmanni järgi koguni kolmekordse valiku tulemus. Just meediaprofessionaalide tehtud valikud määravad, mida vastuvõtjad, sealhulgas „sotsiaalsed võrgustikud” loevad, näevad või kuulevad. Kusjuures valiku tegemine on ju põhimõtteliselt see, mida me ajakirjanikelt ootame – et nad valiksid uudistevoost välja kõige olulisema ega pommitaks meid igasuguse tühja-tähjaga. Lähtudes neis valikutes oma arusaamadest ja neist tulenevatest väärtushinnangutest, konstrueerivad ajakirjanikud pidevalt tähendusi ja esitavad neid päevast päeva auditooriumile. Konstruktivistlikus arusaamas muutub sündmus alles siis sotsiaalselt oluliseks, kui see esitatakse keelelise kirjeldusena avalikkusele. Kuni selle hetkeni ei ole sotsiaalset sündmust olemaski.

Tegelikult konstrueerides opereerib meedia talle kui süsteemile omasel moel ja määratleb sellest tulenevalt, milline sündmus muuta uudis(t)e abil avalikkuses sündmuseks. Meedia teeb teatud sündmused, objektid ja probleemid üldiselt kättesaadavaks, seeläbi muutuvad need aktuaalseks ja tunduvad vastuvõtjatele olulised. Schmidt märgib, et meile pakutavad pildid näivad ehtsad ja meil on raske põgeneda illusiooni eest, et need ei valeta. Seetõttu oleme piltidest ja televisiooni audiovisuaalsusest lummatud ning kuuletume peaaegu automaatselt väitele, et pildid viitavad „reaalsele maailmale”. „Selle asemel võime aga filme või pilte vaadates öelda, et me vaatame piltide reaalsust, mitte aga pilte reaalsusest” (Schmidt 2001: 22).

Ajakirjanike tehtud valikute ja konstrueeritud tähenduste põhjal asuvad vastuvõtjad ja sotsiaalsed võrgustikud konstrueerima oma tähendusi. Ses mõttes on ajakirjanikud ühed nüüdisaegse ühiskonna olulisemad tähenduselojad. Tõsi, see protsess ei ole ühemõõtmeline ega lineaarne – lugejad, vaatajad, kuulajad peavad meediasõnumid oma meeletasandil vastu võtma ja andma neile mingi tähenduse. Viimane sõltub inimeste kultuurist, sotsiaalsest positsioonist, rühmadest, kuhu nad kuuluvad, tõekspidamistest. Samas on uurimused näidanud, et sõnumis esitatud käsitlus mõjutab vastuvõtja antud tähendusi /.../. Nii toimib meedia inimeste ühise tegelikkuse genereerijana või vähemasti selle tegelikkuse toorikute tarnijana. Siit tekivad ühised teadmised, uskumused, orientiirid ja ootused, mis ei puuduta mitte ainult olevikku, vaid on seotud ka mineviku ja tulevikuga. /.../

Kujutlus loob kooskonna

Tähenduste loomine ja edastamine on iga sotsiaalse süsteemi olemuslik protsess. Nüüdisaja üks juhtivaid kommunikatsiooniteoreetikke, 2006. aasta mais surnud James Carey võrdleb suhtlust koguni religioosse või maagilise rituaaliga – see hoiab üleval tegelikkusekäsitust, ühendab inimesi ja tugevdab nendevahelist sidet. Carey rituaalimudeli järgi ei ole kommunikatsioonis keskne mitte info siirmine, vaid ühise arusaamise ning ühtekuuluvuse loomine ja hoidmine. „Rituaalne vaade ei ole suunatud sõnumite levitamisele ruumis, vaid ühiskonna säilitamisele ajas. See ei ole info jagamine, vaid ühiste uskumuste kinnitamise akt,” kirjutab Carey. /.../ Suhtlus ei tähenda mitte niivõrd info edasiandmist, vaid pigem tegelikkuse pidevat konstrueerimist, korrastamist ja säilitamist. See omakorda võimaldab koostevõrgust. Meedia on nüüdisaegse ühiskonna üks võtmesüsteeme. See on põhiline kognitiivne süsteem, mille abil ühiskond konstrueerib oma kollektiivset kujutlust tegelikkusest. Seejuures on meedia ühtlasi ka tegelikkuse kompleksuse redutseerija, stabiliseerides sellega ühiskonda. Ta loob orientiirid, mis võimaldavad psüühilistel süsteemidel üheskoos tegutseda ning kõigil sotsiaalsüsteemidel iseennast reprodutseerida. See pidevalt iseendasse suubuv ja enesele viitav süsteem loob maailma katkematu kirjelduse, mille abil ühiskond orienteerub. Me lähtume oma tegevuses sellest pildist, meedia loodud tänapäevast, sellest johtuvad meie tulevikuootused. Neis kirjeldustes tekivad kollektiivselt aktsepteeritavad käsitused, enam-vähem stabiilsed orientatsioonid, arusaamad ja väärtushinnangud, meie kvaasi- ja pseudoreligioonid, millele inimesed oma tegevuses (sealhulgas kommunikatsioonis) orienteeruvad. Tegelikkus on niisiis pidev protsess, mida me kõik suuremal või vähemal määral loome. Me elame selles konstrueeritud tegelikkuses, ilma et seda ise märkaksime. Kõik ühiskonnas toimijad toetuvad – kes rohkem, kes vähem – sellele ühisele teadmisele. Nii osutub võimalikuks üksteisest arusaamine ja ühine tegevus – hoolimata toimijate kognitiivsest autonoomiast.

Siinkohal peab poetama ka hoiatava sõna. Põhimõtteliselt võivad inimesed uskuda mida tahes: Olemise Suurt Ahelat, sfääride harmooniat, kommunistliku partei manifesti või seda, et maa on lapergune ja seisab kolme elevandi seljas. Seejuures on aga oluline mõista, et neil tõekspidamistel on tagajärjed – neist sõltuvad meie valikud ja otsused, millest omakorda johtub tegevus. Seepärast pole sugugi ükskõik, milliseks meie ühised arusaamad kujunevad. Aga see on juba teine jutt. (834 sõna)

Harjutus 4.4.

I LUGEMINE

Loe läbi Ulvar Käärsti intervjuu Hendrik Relvega (Eesti Päevaleht, 28.12.2009) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti) Vastamisel arvesta sellega, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna.

1. Analüüsi pealkirja vastavust tekstile. (10 punkti)
2. Analüüsi, milles seisneb tänapäeva Eesti inimeste võõrandumine loodusest ja mis on selle põhjustanud. Too tekstist näiteid. (10 punkti)
3. Selgita intervjuueeritava väidet, et loodusest on linnarahvale saanud puhkamise ja lõbutsemise paik. Esita ka oma seisukoht ja põhjenda seda. (10 punkti)
4. Intervjuueeritava meelest pole eestlased metsa-, vaid põllurahvas. Mis lubab nii väita? (10 punkti)

II KIRJUTAMINE

Jaak Jõerüüt on oma artiklis „Puude kaitseks“ (2001) kirjutanud: „Euroopa ja eurooplus on tegelikult suur segu uuest ja vanast, piltlikult öeldes juurtest ja ladvavõsudest. Ehkki ka siin on mõnikord langetud kergema vastupanu rüppe ja asunud loodust jõuga alistama. Nendel puhkudel on välja tulnud nagu alati – järgmised põlvned lapivad vigu ja ahastavad. [---] Linn pole konstruktsioonide kogum või arhitektuurimuuseum, vaid elusolendite eluruum. Elamine sisaldab muudki peale parkimise ja tarbimise, muidu ei räägiks me aukartusest elu ees.“

Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand, milles analüüsid tänapäeva Eesti keskkonnaprobleeme ning looduse kaitsmise ja säilitamise võimalusi. Pealkirjasta tekste. (60 punkti)

Hendrik Relve: linnarahva jaoks on loodusest saanud lõbustuskoht

Tuntud loodusemees Hendrik Relve räägib metsast ja eestlaste suhetest sellega. Relve ütleb, et me polegi tegelikult metsarahvas, kelleks oleme end uhkelt pidanud.

Rahvas peab teid nii looduse-, rännu- kui osalt ka laulumeheks. Kelleks te ise ennast peate?

Esimesena olen ikka loodusemees, siis kirjamees ja alles pärast seda tuleb rändamine.

Mida Eesti metsad endast kujutavad?

Nende jaoks, kes metsaga pidevalt kokku puutuvad, on viimased aastad olnud aeg, mil mets on saanud korralikult kosuda. Vähemalt viimasel viiel aastal on raiete maht kõvasti kukkunud, mets on saanud rahulikult kasvada. Hulk metsa on ka kaitse alla võetud. Samas on metsandusel – metsatööstustel ja nendel, kelle sissetulek sõltub puidust – olnud kidumisaeg. Suured firmad on põhja kõrbenud ja selles vallas on olnud palju tragöödiat.

Meie metsade suurim häbiplakk on aga sajad tuhanded hektarid peremeheta metsa. On ju kaks võimalust: kas metsa kaitsta või majandada. Kui pole mitte kumbagi, ei tule see ka kellelegi kasuks. Et selline lahmakas Eesti metsa on siiani sellises seisus, on piinlik.

Kui rääkida metsade raiumisest, siis suur osa üldsust suhtub sellesse negatiivselt. Kas raiumine on kuradist või mitte?

Et inimesed on juba ette negatiivselt häälestatud ja arvavad, et metsi raiutakse igal juhul liiga palju, soovimata konkreetsetest arvudest midagi kuulda, tuleneb sellest, et eestlane on linnastunud. Küsitlustest on välja tulnud, et inimesed peavad puitu majade ehitamisel ja mööbli tegemisel teistest materjalidest paremaks. Kui aga küsida, kas metsade raiumine meeldib või mitte, kõlab vastuseks kindel ei. Metsast tulenevatest hüvedest aga ei taheta samal ajal loobuda. Siinkohal peaks vastaja natukenegi mõtlema, mida ta räägib. Tal on küll tunded, aga tal pole mõtteid.

Kui inimene elab linnas ja käib vaid puhkepäevadel looduses, kipub kiiresti tekkima suhtumine, et loodus on kui puhkamise paik. Mõeldakse umbes nii: linn on see, kus töötan ja teenin raha, aga mets ja loodus on see, mida kodumaana hoida ja armastada. See on omamoodi patriotism, mis väljendub kummalise nurga alt. Metsade raiumise vastu niivõrd vihaselt ja igasuguste argumentideta olemist nimetaksin ma ka loodusest võõrandumiseks, mis on üks linnastumise tagajärjesid.

Mis veel näitab, et loodus on inimestele võõraks jäänud?

Viimase viieteistkümne aastaga on meil juurde tekkinud tohutult looduses puhkamise võimalusi: küll õpperadasid, puhkemaju ja turismitalusid. Mõnes mõttes on see ju suurepärane ja õige, kuid sellel on ka oma varjukülg. Kui kõik on niivõrd mugavalt ette serveeritud ja n-ö kätte toimetatud, on üha laiemalt hakanud levima suhtumine, et loodus on lõbustuspaik – koht, kus saab erineval viisil meelt lahutada.

On päris suur vahe, kas sa lähed loodusesse looduse pärast või lähed loodusesse, et teha seal midagi, mida linnas teha ei tohi.

Võtame või näiteks ATVd. Need on siin kandiski probleemiks muutunud. ATVdega sõidetakse vaatamata keeldudele kus vähegi võimalik, ka kaitsealadel. Inimesed ei mõtle seejuures üldse – annavad aga gaasi ja tunnevad mõnu.

Kas see, et inimesed tunnevad metsiku looduse ees hirmu, on samuti märk võõrandumisest?

See on väga inimlik ja loomulik. Psühholoogiliselt on nii seatud, et inimene kardab seda, mida ta ei tunne. Kui sa käid metsas tihti, siis sa ei kardad. Kui käid vähe, siis küll.

Mind paneb alati imestama, kuidas inimesed suudavad linnas ära harjuda sellega, kui neist kihutab vaid mõne meetri kauguselt mööda mitmetonnine masin. Mitte keegi isegi ei võpata ega pööra pead selle peale, kui sisuliselt surm nende lähedalt mööda kihutab. Samas mõeldakse, et oi, metsas on ju hundid ja karud. Tegelikult peaks igaüks elu lõpuni õnnelik olema, kui ta metsas karu või hunti kohtab.

Kuivõrd teie seostate eestlaste identiteeti metsaga?

Kui Carl Robert Jakobson kunagi oma kolm isamaalist kõnet pidas, siis ta rääkis, kes on eestlane. Ta rääkis, et eestlane on see, kes austab hiiepaiku, ning hiis on eestluse tunnuseks. Ja et hiis on ilus tammepuude ja paari suure kiviga mägi, millest voolavad välja ka allikad.

Tegelikult on Eesti hiied hoopis teistsugused. Kust Jakobson selle võttis, kui ta ise tegelikult ei teadnud, millised on meie hiied? Näpuga järke ajades jõuame välja germaani uuspaganluseni, mis tollal pead tõstis. Jakobson oli haritud mees ja nende ideedega kursis. Kõige parem viis end kristlastest mõisnikele vastandada oli öelda, et me pole kristlased, vaid paganad. Ehk siis tegelikult vastanduti sakstele nende endi kodumaalt tõmmatud ideega. Kui püüda täpne olla, siis juba vähemalt viimased paar tuhat aastat oleme olnud mitte metsa-, vaid põllurahvas. Kuid võib-olla võime end pidada üldiselt maarahvaks, sest suurema osa ajaloost oleme seda olnud. Alles viimase sajandiga saime linnarahvaks, see tähendab, enamik eestlasi on asunud elama linna.

Kuidas on elu jooksul muutunud teie enda suhe loodusega?

Eks see on süvenenud. Looduse tõmme on jäänud samaks, aga see on leidnud aina konkreetsemaid väljundeid. Võtame või huvi Eesti põlispuude ja nende otsimise vastu. Seda sai aastaid tehtud ja ma ei saa sellest enam elu lõpuni lahti.

Võib öelda, et minu suhtele loodusesse on aja jooksul juurde tulnud kogemuse dimensioon. Kui noorena teadsin asju raamatu kaudu, siis nüüd kogemuste kaudu. Rääkides mõnest loomast, puust või lumest, on mul terve hulk isiklikke unikaalseid kilde, mis ma olen läbi elanud. (809 sõna)

Harjutus 4.5.

I LUGEMINE

Loe läbi intervjuu „Keel pole monument, pigem vundament“ (Horisont 2010, nr 6) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti) Ülesannete lahendamisel arvesta sellega, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna.

1. Mida tähendab Margit Langemetsa seisukoht, et praktiliselt iga kümnes sõna eesti keeles on mitmetähenduslik? (Too selle kohta oma näiteid.) (10 punkti)
2. Mis valdkonnad tänapäeva Eesti keeleteaduses tekitavad eriti elevust üldsuse ja keeleteadlaste seas? Miks? (10 punkti)
3. Miks keeleteadust on peetud „pehmeks“ teaduseks? Milline on intervjuueeritava seisukoht? (10 punkti)
4. Milles on avaldunud eesti keele uuendamine eri aegadel ja kuidas see on seotud keele kaitsmisega? (10 punkti)

II KIRJUTAMINE

Keeleteadlane Margit Langemets on öelnud (Horisont, november 2010, nr 6): „Kui rahvas ise oma keelt kasutada ei taha, siis kõrvalt on raske midagi ette kirjutada. Keele-elu on tänapäeva maailmas ülitihedalt seotud riigi- ja ühiskonnaeluga ning paljude keelte suhtes väga ülekohtune: maailmas on öeldud olevat umbkaudu 6000 keelt, samas on 200 (tunnustatud) riiki ja 100 riigikeelt. Murde ja keele piir on hägus, nagu igal keelenähtusel on oma kese ja servapealne, aga murret ja keelt määrab kahtlemata ka poliitika.“

Kirjuta arutlev kirjand (vähemalt 400 sõna), milles analüüsid eesti keele väärtustamise ja kaitsmise vajadust ning võimalusi tänapäeva Eestis. Pealkirjasta tekst ise. (60 punkti)

Keel pole monument, pigem vundament

Intervjuu keeleteadlase Margit Langemetsaga
Intervjuueerinud Indrek Rohtmets ja Kärt Jänes-Kapp

(Kärbetega)

Kui suur meie mure oma keele pärast peaks olema? Kas keelekasutuses on hoovusi, mida keeleteadlane eriti ohtlikuks peab?

Me ei peaks muretsema – me peaks teda kasutama! Kui vahel on kõlanud arvamus, et eesti keeles ei saa seda või teist väljendada, siis see on vale puha. Loomulikult tuleb me ellu kogu aeg uusi asju, mida on vaja kuidagi nimetada: uusi teadusleiuutisi, avastusi, tehnoloogiavidinaid, koos ringirändamise ning pideva „maailmakülastumisega“ massiliselt ka teiste keelte ja kultuuridega seotud asju. Uut oma keeles nimetada ei pruugi olla kerge, aga kui natuke vaeva näha, siis see on kindlasti võimalik.

Kui tegemist pole just oskuskeelega, siis ei tasuks peljata ka juba olemasolevaid sõnu. Sõnade tähendused võivad venida, kitseneda või laieneda vajadust mööda, järgides samas teatavaid universaalseid reegleid. Ohtlikumaks kui uute laensõnade voolu peavad keeleteadlased keele sügavamate alustalade, eelkõige grammatika omapära kahjustamist. Mõnel määral on muidugi ka see muutumine (lihtsustumine?) paratamatu, sest me ei saa elada täielikus isolatsioonis.

Ei ole mingi uudis, et eesti keele uuendamine on olnud eestlastele läbi aegade vägagi erutav teema. Teame, kui nõukogude „kruustangid“ vähegi haaret lödvendasid, võtsid meie haritlased õige pea käsile just keeleuuenduse küsimused ehk rohkem või vähem varjatult emakeele kaitsmise. Keele hoidmine oli siis paljude meelest viimane võimalus päästa kadunud omariiklus unustusse langemast. Uute mõistete üle arutleti kohati ülekeevaltki. Kuidas hindate takkajärele seda tegevust?

Keeleüldsuse meeleolu on kõikunud küll. Mõnevõrra peegeldavad seda eri aegade õigekeelsussõnaraamatud, samuti muud sündmused. Kuigi 1976. aasta ÕSi pole peetud nii informatiivseks kui varasemat, 1960. aasta oma, toimus ikkagi paar aastat hiljem (1978) ajalooline Tapa keelepäev, kus noored vihased keelemehed nõudsid keelenormide liberaliseerimist. Kuna aga see langes kokku ägestuva venestamislainega, siis politiseerus

keelele nii ehk nii: jah, keelenormiga sai kaitsta eesti keelt ja sedakaudu kogu eesti asja. Järgnes 1978. aasta EKP KK salajase venestamisotsuse „Vene keele omandamise ja õpetamise edasisest täiustamisest“ avalikustamine läänes, 40 kiri, mis otseselt ei puudutanud keelekorraldust.

Koos iseseisvusajaga tulnud vabadus voogas jõuliselt eelkõige üle ajakirjanduskeele, mis omakorda sundis lõdvendama mitmeid keelenorme. 1999. aasta õigekeelsussõnaraamatu eessõnas ongi Tiiu Erelt kinnitanud, et on „taas tehtud suur samm käskivalt normimiselt suunava ja soovitava normimise poole“. Aga 1980. aastate lõpust alates keskendus keelepoliitiline tegevus hoopis keeleseaduse kehtestamisele – esimene „keeleseadus“ võeti vastu 1989. aasta jaanuaris pärast ägedat telgitagust võitlust.

Olete vist pigem liberaal, kui räägime keelekasutusest. Kui kaugele aga liberaalsuses minna saab?

Jah, vist olen. Aga liberaalsusel on piirid, selge see. Normkeelde kõik ei sobi, riigi tõrgeteta toimimiseks on teatavat kirjakeele ühtsust vaja. Äärte peale mahuvad seekõrvale mitmesugused kasutuskujud ära, muidugi tingimusel, et vastaspool teatest (veel) aru saab. Mõni paistab mõnd kuju kasutatavat kõikehõlmavast protestivaimust.

Mis on tänases Eesti lingvistikas ehk keeleteaduses kõige põnevamad valdkonnad? Antagu andeks, aga millegipärast räägitakse näiteks molekulaarbioloogidest palju rohkem kui keeleteadlastest, kuigi keel on meie kõigiga palju intiimsemalt seotud.

Kirgi laiemas mõttes kütavad mu meelest üles peaasjalikult need teemad, mis ulatuvad massideni. Keeleteadusega seonduvalt siis näiteks eesti keele kaitse ja järelevalve, keelenormid ja nende rakendamine, keeleoskuse hindamine, keelepoliitika, kakskeelsuse küsimus, korrektne või (kellegi meelest) ebakorrektno keelekasutus, ka uued sõnad eesti keeles jm. Mõnevõrra on kirglikkust üles näidatud iga uue õigekeelsussõnaraamatu ilmumise puhul. Kitsamas mõttes kogevad kirglikkust pühendatud. Kusjuures üldjuhul on tegemist avastuse või nähtusega, mis puudutab (ainult) meie, mitte (olematut) ülemaailmset keelt.

Ja mis erutab pühendatud?

Elevust on tekitanud soome keeleteadlase Kalevi Wiigi teooria, mida Eestis on tutvustanud Ago Künnap. Selle, geneetikute andmetele toetuva teooria järgi ei rännanud läänemeresoomlased mitte idast läände, vaid lõunast põhja. See on kõigutanud traditsioonilist soome-ugri keelepoo teooriat.

Küllaltki selgelt on kokku lepitud, et teadusharud, mis uurivad inimühiskonda, keelt ja keelekasutusest tulenevat, nagu juura, filosoofia jne, on „pehmed“, vist siis interpreteerijast ja tema geniaalsusest lähtuvad. Teadusharud nagu füüsika, bioloogia, keemia jne, mis uurivad maailma, mis on meile pärast Suurt Pauku väljastpoolt antud, on see „päris“ teadus. Kas Teid häirib see jaotus?

Ei häiri, kui „pehmuse“ sisuks peetakse mõõdetavust, täppisteaduslikke uurimismeetodeid. Kuigi keeleteaduses on palju asju, mida mõõta saab, on siin veel rohkem asju, mida sel viisil mõõta ei saa, mida tuleb andmete najal analüüsida, tõlgendada, nähtuste põhjusi ja seoseid leida ning neid seletada. Muidugi häirib, kui selle sisuks peetakse vähemat teaduslikkust.

Teie kaitstud doktoritöö käsitles eesti nimisõnade polüseemiat ehk mitmetähenduslikkust ja Te leidsite, et praktiliselt iga kümnes sõna on meie keeles on mitmetähenduslik. Kas see on eesti keelele omane või pigem tavaline mõne teise keelega võrreldes?

Võib ütelda küll, et see on meie keelele kui teatavat tüüpi keelele omane.

Keeled on erinevad tüpoloogiliselt ning kasutavad uute sõnatähenduste moodustamiseks eri võtteid, mõni rohkem liitsõnamoodustust (nagu saksa, eesti ja soome keel), mõni kaldub pigem polüseemia poole (nagu inglise ja prantsuse keel). Et sõnadel on kombeks kasutamisest kuluda ehk lüheneda, siis aja jooksul saavad ka meie paljudest (uutest) liitsõnadest või muudest ühenditest polüseemsed liitsõnad. Näiteks leiame seletavast sõnaraamatust liitsõna „kraad“, mis on endasse neelanud nii liitsõnalisel tähendusel „kraadiklaas“ kui ka „aukraad“.

Samamoodi on lühenenult olemas „välk“ tähenduses „välklamp“, „teenistus“ tähenduses „jumalateenistus“, „tibu“ tähenduses „pajutibu“ jpt. Harilike, kõige sagedamate sõnade koormus on väga suur: neid kasutatakse paljudel mõeldavatel viisidel. Kõige polüseemsemate nimisõnade („ots“, „pesa“, „vari“, „käik“, „elu“) puhul torkab silma nende ülim lühidus – igaühel on pikkust vaid kolme-nelja tähe jagu. See kinnitab Zipfi tuntud vähima pingutuse seadust.

Küsimuses välja toodud asjaolu, et iga kümnes sõna on mitmetähenduslik, osutab tegelikult sellele, et eesti keeles on mitmetähenduslikkust vähem kui mitmetes muudes keeltes. Muidugi, kui seletavat sõnaraamatut lähemalt uurida, siis on näha, et ka esmapilgul ühe tähendusega sõnade juures võib olla mitmeid eri tüüpi alltähendusi (tähendusvarjundeid ja nihkeid). Kirjanduses ongi sellele osutatud, et kõik sõnad on potentsiaalselt mitmetähenduslikud ja et uute sõnatähenduste teket juhivad üsna universaalsed sisemised reeglid. Seepärast ei ole ma olnud põhimõtteliselt nõus ÕSi tõrjuva hoiakuga uute „sobimatute“ tähenduste suhtes. ÕS 1999 oli tõrjumisel karmim („harva sobiv“, „ei tähenda“), ÕSi 2006 sõnastus on veidi pehmem („ei soovita tähenduses“), siiski mõte on sama. Minu meelest elavaid tähendusi normida ei saa. (960 sõna)

Harjutus 4.6.

I. LUGEMINE

Loe läbi Priit Põhjala artikkel „Keelevigadest. Heasemiootiliselt” (Sirp, 27.10.2006), Wimbergi luuletus „Värsijalad pliidi ääres” („Eesti köökk”, 2010) ja Liisi Ojamaa luuletus „WÄIKE HIPI & KEWAD” („Lõputu juuli”, 1990) ning lahenda nende põhjal ülesanded. (40 punkti)

Ülesannete lahendamisel arvesta, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna.

1. Priit Põhjala väidab, et keelevead on head. Leia artiklist 5 argumenti, millega ta oma seisukohta põhjendab. (15 punkti)
2. Kõik keelevea funktsioonid on omavahel seotud. Selgita artikli põhjal, kuidas on omavahel seotud a) keelevea eristav ja pedagoogiline funktsioon; b) keelevea opositsiooniline ja esteetiline funktsioon. (10 punkti)
3. Iseloomusta Wimbergi ja Liisi Ojamaa luuletuste keelevigade põhjal kaht artiklis nimetatud keelevigade funktsiooni. Too kummagi funktsiooni kohta luuletustest 3 näidet (kokku 6 näidet). (15 punkti)

II. KIRJUTAMINE

Keeleteadlane Reet Kasik kirjutab: „Emakeelt ja selle olulisust ühiskonnale võib hinnata kahest vaatepunktist. Ühelt poolt vaadatakse keelt identiteedi, eriti rahvusliku identiteedi aspektist. Avalikkuses ja poliitikas on praegu suuresti valitsev just see vaatepunkt. Ohtu keele omapärale nähakse eeskätt kontrollimatus võõrkeelte mõjus. /---/ Teiselt poolt võib ja tuleb keelt aga vaadata ka funktsionaalselt, sujuva suhtlemise aspektist. Keel on mõtete edasiandmise vahend ja sellisena inimtegevuse toode. Nagu teisi vahendeid, võib seda hinnata sellest vaatepunktist, kui otstarbekas, tõhus ja kasulik ta on.” („Eesti kirjakeele kasutusala ja nende seisund”, www.hm.ee)

Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand, milles käsitled tänapäeva eesti keelega seotud probleeme ja suundumusi. Arutle ka selle üle, kui rangelt peaks järgima korrektset keelekasutust. Pealkirjasta kirjand. (60 punkti)

Priit Põhjala

Keelevigadest. Heasemiootiliselt

Vead on halvad, seda teavad kõik, aga vead on ka head. Miks? Kindlasti mitte ainult sellepärast, et heal lapsel on mitu nime (*viga, aps, eksitus, defekt, rike, haigus, puue, hälve, vale* jne), vaid ka seetõttu, et vead, nii tahtlikud kui ka tahtmatud, täidavad igas süsteemis, kus esinevad, mitmeid hädavajalikke funktsioone. Näiteks jalgpallimängus õigel hetkel tehtud viga venitab aega juhtiva meeskonna kasuks ning läbipõetud haigus tugevdab organismi ja tõstab immuunsust. Suur osa kunstist lausa põhineb hälvetel, „normaalse tegelikkuse” nihestamisel. Ja lõppeks tugineb ju kogu Vana Maailma ajalugu ja areng vigadele: olematud jumalad, räiged valed ja pettused, dogmade pähe võetud, ent hiljem vääraks osutunud teaduslikud tõekspidamised jne. Ärgem unustagem, kui suurt rolli on mänginud jumalasõna, mõnede arvates Euroopa üks suuremaid ja verisemaid tagajärgi kaasa toonud valesid, eesti kirjasõna arengus. Lühidalt: vigade pinnalt võrsub uus teadmine.

Siinkohal käsitlengi heasemiootiliselt keelesüsteemi vigade funktsioone. „Hea” rõhutab siinkohal keelevigade positiivseid omadusi, „semiootiline” aga nende vaatlemist laiemas kultuurikontekstis ja ka muude nähtuste tähistajatena, mitte ainult keelesiseselt. Õppigem nägema ka vigade konstruktiivsust.

Keelevea eristav funktsioon. Iga nähtuse määratlemiseks on sageli vaja antinähtust: et saaks rääkida tarkusest, peab olema ka lollust; et katkist arvutit parandada, peab teadma, milline on terve arvuti. Õigekeelsuski leiab kinnitust keelevigade kaudu: selleks et väljendada end kirjakeele normi kohaselt, s.o keeleliselt õigesti, on vaja teada, mis on kirjakeele seisukohalt vale; selleks et saaks eristada õiget keelt, peab olema ka arusaamine sellest, milline on vigane keel. Ja loomulikult ka vastupidi.

Keelevea keelt arendav funktsioon. Keeleviga on suhteline, nii ajas kui ka ruumis muutuv suurus. Õigekeelsuski pole püha lehm. Ühe suure maadeavastaja eksimusele vihjates: ühel hetkel õige India võib järgmisel hetkel osutada õigeks Ameerikaks. Laialt levinud kõnekeelsest väljendist, mida peetakse kirjakeeles veaks, võib ajapikku saada viimase osa; viga vabastatakse üldkehtivuse tõttu vea staatusest. Üks näide sadadest: mõnikümend aastat tagasi oli õigekeelne ainult „leedulane”, kuid nüüd on korrektne ka rööpvorm „leedukas” „poolaka” eeskujul. Jaakko Hallas („Toimetamise taak”, EPL 7. V 2004) on öelnud: „Olen täiesti kindel, et „ÕS 2050” lubab selliseid sõnu nagu *suht, tegelt, aint, läind, tulnd /---/*.” Niisiis, lisaks sellele, et vigast keelekasutust saab õigekeele eeskujul vältida, kohandub ka õigekeel argikeele mõjul loomulikumaks ja ökonoomsemaks.

Keelevea pedagoogiline funktsioon. Inimene õpib vigadest ja vead rakendatakse ka keeleõpetuse vankri ette. Kõige tavalisemad näited on „otsi ajaleheartiklist vigu”-tüüpi ja keeletöövihikute „paranda vead”-tüüpi ülesanded. Kooliajast mäletan sedagi, kuidas emakeeleõpetaja saatis kogu klassi Lõunaturule kaupade siltidelt vigu leidma, ikka selleks, et kinnistada: nii pole õige! Ning loomulikult ka selleks, et innustada mõtlema: kuidas siis on õige? Muide, kui poleks vigu, siis ei saakski nendest hoidumist õpetada. Seega on vead olulised ka õpetaja- ja õpilaseinstitutsiooni määratlemisel (rääkimata toimetaja- jms institutsioonidest).

Keelevea kommunikatiivne funktsioon. Keelevead annavad teavet keelekasutaja oskuste, päritolu ja seisundi kohta. Normist hälbiv hääldus lubab järeldada, et tegu on murdejoontega, võõramaalase aktsendiga, kõnepuudega või lihtsalt mõne ajutise puudusega, näiteks nohus või joores inimesega. Igapäevakeele suhtes nihkes erikeelte järgi ütleb ära, millisesse sotsiaalsesse gruppi kuulub keelekasutaja. Sellest lähtuvalt saab valida edasise suhtlemisstrateegia, kohandada oma keelestiili partneri omaga ja teha olulisi otsuseid (kahe sisuliselt võrdse äriplaani puhul langetatakse otsus alateadlikult keeleliselt õigema kasuks).

Keelevigade opositsiooniline funktsioon. Mõnikord toimivad keelevead mässuna normatiivsete (keele)reeglite vastu. Vahel on see mäss mässu enda pärast, näiteks Tõnu Trubetsky anarhistlik keelekasutus (*lüia, gitarr* jne) raamatus „Anarhistid”, noorema generatsiooni keeleline vastandumine „muldadele” ehk vanemale põlvkonnale, vahel aga mäss palju sisukamatel, sotsiaalsetel või keelelistel põhjustel. Ameerika põlisrahvaste hispaania- inglise kreoolkeelt (*spanglish*) ja hopi keele sõnu segava poeesia abil püütakse võõrale dominantkultuurile vastandudes säilitada oma vähemuskultuuri; Uku Masingu nii pahameelt kui ka poolehoidu pälvinud, aga pigem siiski eesti keelt kaunistanud ja rikastanud isikupärane keelekasutus.

Keelevea esteetiline funktsioon. Suur osa kunsti põhineb „normaalse ja õige” tahtlikul moonutamisel. Mõnikord õigustatakse seda asjaoluga, et oma kultuur või kunst on igav ja igapäevane, huvi äratav süsteemivastane vägivald. Ka keelt alusmaterjalina kasutatav kirjandus (eriti vormikeskne kirjandus) väljub normkeele raamidest, „vigastades” keelt kunstilise kummastuse ja ilu (nt riimi) huvides, luues groteski, ironiat, huumorit jms, rõhutades tahtlikult vormi, mitte sisu, mõjutades esimese kaudu ka viimast.

Kõik funktsioonid on omavahel vähem või rohkem seotud ning nende loetelu võiks pikalt jätkata. Lisagem kohe kas või keelevea teadusliku funktsiooni – vead on teadlasele väärtuslik materjal keelekasutaja mis tahes omaduste uurimisel – või tähelepanu võitmise ja müllu kinnistamise funktsiooni. Viimase näiteks on normkeelest hälbiv reklaamikeel (*WAPralt surfima, reVOLVOLutsioon, be COINTREAUversial, nurrmaalne, point ruulib, võtame mõnuga*).

Loomulikult ei tähenda ülaltoodu, et vead on alati ja igal pool teretunud. Olgu siiski teada, et vead, ka keelevead, pole mitte ainult inimlikud ja paratamatud, vaid vajalikudki; et süsteemi ei tee täiuslikuks mitte vigade puudumine, vaid vigade olemasolu; et oksüümoron „hea viga” polegi

alati oksüümoron, seda enam, et määratlused „õige”, „vale” ja „viga” on kokkuleppe ja tõlgendamise küsimus.

(762 sõna)

(Teksti on kohandatud.)

<p>Wimberg Värsijalad pliidi ääres</p> <p>/---/ Karttulasalatist, karttulasalatist, karttulasalatist üks salm juba oli, aga kas siis sellest piisab! /---/</p> <p>Juustukukkel, juustukukkel, oled hea ja muhe! Meil on soe ja lootustandev, kaunis püsisuhe! /---/</p> <p>Kui tahad teada, mis on eesti köök, siis ära kuula seda, kes kamast jahub või mulgikapsast või hapust taarist. Mine minu vanaema juurde või mine minu ema juurde, vaatta, mis ta seal särstab.</p> <p>(59 sõna)</p>	<p>Liisi Ojamaa WÄIKE HIPI & KEWAD</p> <p>Wäike hipi tuli läbi igiwana linna. Walusalt & naljakalt yx tunne täitis rinna. Tuli suurelt kontserdilt, weel kõrwgi ajas pilli. Meeleliigutusest ostis kimbu sinililli. Tuulekene puhus wabalt, õhus lendles prahti. Wäike hipi murdis pead, et mis on temas lahti. Waatas oma rõõmsal pilgul laia lahket ilma. Õhtu oli lausa ilus, pisar tõusis silma. Astus reipalt, fiiling kehas, läbi tyyne õhu. Tyhja sellest maisest ilmast, näitex tyhjast kõhust. Meelde tulid mingid hetked yhest kaugest walust, kuigi ta sai aru kyll, et sellex polnud alust. Õhtupoolik tegi haiget, samas tõstis tuju. Wäixe hipi syytu tunne wöttis selge kaju. Wäike hipi tahtis saada paremax ja puha. Armastus on altruistlik, õnnelik ja puhas. Wäike erutatud hipi tuli läbi linna. Enda eest ei õnnestunud päris pakku minna.</p> <p>(128 sõna)</p>
--	--